

ÅRSRAPPORT 2002

DET ER DEN DRAUMEN ME BER PÅ

*at noko vedunderleg skal skje,
at det må skje –
at tidi skal opna seg
at hjarta skal opna seg
at dører skal opna seg
at berget skal opna seg
at kjeldor skal springa –
at draumen skal opna seg,
at me ei morgonstund skal glida inn
på ein våg me ikkje har visst um.*

Olav H. Hauge

Forord

Pro Sentret er bl.a. underlagt Oslo kommunes handlingsplan mot vold, overgrep og prostitusjon. Planen har som målsetting å forebygge vold, seksuelle overgrep og prostitusjon, utvikle beskyttelse, bistand og hjelp til målgruppene og på en systematisk måte samle og spre kunnskap og kompetanse på problemfeltet. Vi håper at denne årsmeldinga skal kunne gi et inntrykk av hvordan Pro Sentret som et kommunalt og nasjonalt senter har skjøttet denne oppgaven.

Pro Sentret hadde i fjor kontakt med 1300 forskjellige kvinner og menn som selger sex i Norge. 30% av de var kvinner av utenlandsk herkomst. Vi anslår at rundt 2500 kvinner og menn selger sex i Norge årlig og at rundt 40 % av disse er utlendinger. Disse tallene harmonerer godt med politiet egne stipulater. Videre regner vi med at ikke mer enn 1/3 av alle selger sex fra det vi betegner som gateplan, og at gateprostitusjon ikke kun er et Oslofenomen, men finnes i flere større byer i Norge, særlig der vi har en betydelig rusproblematikk. Problemet er heller at disse byene ikke har et fokus på prostitusjonen og derfor forblir det en hemmelighet den enkelte må bære med seg i livet. Det er en tung bær å bære og for noen er det en hemmelighet som vil holde dem fast i både et rusmisbruk og et marginalt liv. Når det gjelder prostitusjonen som foregår på andre steder enn gata, finner vi også den mange plasser i landet. Den kan foregå på massasjeinstitutter, fra egne leiligheter, hotell, restauranter, campingplasser eller som en eskortetjeneste. Mange av kvinnene er ikke stedbundne men reiser rundt og selger sex etter en nøye oppsatt reiseplan. Både norske og utenlandske kvinner deltar i denne mobile prostitusjonen.

Det viktigste utviklingstrekket siste året, må kunne sies å være en sterk økning i den utenlandske prostitusjonen. Det er vanskelig å anslå økningen, og vi kan ikke si at Pro Sentrets tall er representative for utviklingen. Men for året 2002 hadde vi kontakt med 400 forskjellige utenlandske kvinner og menn fra 48 forskjellige land. Dette var en økning på 150% fra året før. Riktignok har vi økt vår innsats overfor de utenlandske og således når vi flere, men det skyldes nok også en større tilstrømning til landet. For mer informasjon og kunnskap henviser jeg til de ulike kapitlene i årsmeldinga.

Vi har denne gangen valgt å presentere arbeidet vårt på en annen måte enn tidligere. Vi har først plukket ut fire områder som vi har lyst til å belyse mer inngående enn vanlig og kanskje på en mer politisk måte. Disse områdene kommer først i rapporten og presenteres som signerte artikler. Disse fire artiklene er valgt ut både fordi vi er opptatt av temaene og fordi det har vært mye offentlig fokus på dem. Del 2 av rapporten vil på en mer konkret og detaljert måte oppsummere det faktiske arbeidet som er gjort.

Vel bekomme!

Liv Jessen
Leder

Innhold

FORORD	4
INNHold	6
Del I. Aktuelle artikler	
PROSTITUSJON OG SAMFUNNET	10
ET UTFORDRENDE TEMA	10
KVINNER SOM OFRE	10
DE UVERDIGE OFRENE	12
"DU ER IKKE BRA NOK"	13
UTENLANDSK PROSTITUSJON: MIGRASJON OG TRAFFICKING	16
BAKGRUNN I MIGRASJON	16
NOEN UTVIKLINGSTREKK I DEN UTENLANDSKE PROSTITUSJONEN I NORGE	16
ØKT FOKUS PÅ ORGANISERT HANDEL MED KVINNER I 2002	17
DEFINISJON AV TRAFFICKING:	18
KONTROLLTILTAK	19
DEBATTEN OMKRING HANDEL MED KVINNER	20
UTFORDRINGER FRAMOVER.	21
KUNDEKRIMINALISERING	22
TRAFFICKING OG PROSTITUSJON	22
ERFARINGAR FRÅ SVERIGE	23
MINDRE VERN FOR KVINNENE I PROSTITUSJONEN?	24
KRIMINALISERING OG ANSVARLEGGJERING AV KUNDANE	28
EMPOWERMENT: TEORI OG PRAKSIS	31
EMPOWERMENT SOM METODE	31
EMPOWERMENT SOM MÅL	32
EMPOWERMENT SOM PROSESS	32
PROSTITUSJON OG BÅSTENKNING	33
HINDRINGER OG UTFORDRINGER I PRAKTISERINGEN AV EMPOWERMENT	34
PROSTITUSJON SOM FENOMEN I DET NORSKE SAMFUNNET	34
AVSLUTNING	36
Del II. Oppsummering av det sosiale arbeidet	
GATEPROSTITUSJON	40
OPPSØKENDE ARBEID PÅ PROSTITUSJONSSTRØKET	40
UTENLANDSKE KVINNER I GATEPROSTITUSJONEN	41
VARMESTUA	42
FELTPLEIESTASJONEN VED PRO SENTRET	45
ERNÆRINGSSITUASJONEN BLANT BRUKERNE	46
GYNEKOLOGISKE UNDERSØKELSER OG BEHANDLING	47

SPRØYTEROM – HVA HAR SKJEDD?	47
SÆRSKILTE PROBLEMER	48
VOLD	50
INDIVIDUELT OPPFØLGINGS ARBEID	52
MÅLSETTING	52
METODER	53
SAMARBEIDSPARTNERE	53
RESULTATER	54
UTENLANDSK PROSTITUSJON	55
DEFINISJON	55
HVOR KOMMER DE FRA ?	55
PRO SENTRETS ARBEID MED DENNE GRUPPEN.	56
ANSETTELSE AV KULTURFORMIDLERE	57
OPPSØKENDE ARBEID	57
KONKLUSJON	58
HELSEPROSJEKTET PÅ INNEMARKEDET	59
ORGANISERING	59
ARENAENE PÅ INNEMARKEDET	59
MÅLSETTINGER	60
METODER	61
HVEM VI HAR TRUFFET?	61
VÅRT TILBUD	62
NOEN TALL FRA DET OPPSØKENDE ARBEIDET :	63
STATISTISK ÅRSOVERSIKT	64
PRODUKSJONSTALL FOR KOMPETANSESENTERET	66

DEL I
AKTUELLE ARTIKLER

Prostitusjon og samfunnet

AV LIV JESSEN, LEDER

Et utfordrende tema

Oscar Wilde sa at gjennom paradoksene finner man veien til sannheten. Aldri har jeg vært borti noe så fylt med paradokser og motsetninger som nettopp tema prostitusjon. Den er på samme tid både meget reell, høyst virkelig, men også en stor illusjon. Det er nærhet, men allikevel avstand. Sex og total avkjønning. Det er sannhet, men også fylt av løgn. Gleden og sorgen kan være tilstede i samme sekund. Ingen foreteelse i prostitusjonen har kun *en* åpenbar betydning. Prostitusjon er et tema jeg iallfall ikke blir fort ferdig med. Et tema med svært mange variasjoner og som gir mange muligheter for tolkninger.

Prostitusjon er betydningsfullt for de som deltar i den. Kvinner som selger sex og menn som kjøper. Menn som selger til menn og menn som selger til kvinner. Kvinner som kjøper av kvinner. Mange steder i verden er det bygget opp en hel industri rundt de to hovedaktørene i prostitusjonen. Men mon tro om ikke tema er viktig for langt flere enn de som er direkte involvert? Få samfunnsspørsmål reiser slike sterke følelser og evner å få fram så mye moralisme, liberalisme og fundamentalisme som nettopp prostitusjon. Alle mener noe om det og meningene er sterke. Enten er man veldig for eller veldig imot. Kunnskap som nyanserer er vanskelig å selge. Jeg har aldri hørt noen si at de er helt uinteressert i spørsmålet. Vi skal være glad for at vi steller med et tema som virkelig engasjerer.

Vi definerer prostitusjon slik: *Prostitusjon foreligger når minst to parter kjøper, respektivt selger seksuelle tjenester mot vederlag – noe som utgjør en forutsetning for den seksuelle tjenesten.* Prostitusjon blir ofte synonymt med kvinner som selger sex, kunden blir borte eller usynliggjort. Pro Sentret har nettopp levert en grundig rapport om kundevirksomhet. Når vi skal tenke prostitusjon, må vi altså bedømme den utfra hvilke meninger den også har for kundene.

Men hvorfor engasjerer så dette temaet? Hva er det ved prostitusjon som gjør at vi ikke klarer å være likegyldige. For det første har det med oss mennesker å gjøre, med kjønn å gjøre – det har med *menneskelige* relasjoner å gjøre, med vår seksualitet og hvilke rammer vi har for den – det har med våre lengsler og drømmer å gjøre, vårt ønske om kjærlighet og nærhet. Det har med spenning å gjøre, og å gjøre det forbudte. Det har med glede, sorg, nød, smerte, flukt, undertrykking og vold å gjøre. Det har først og fremst med fattigdom å gjøre – og politikk ikke minst. Det er ikke forunderlig at prostitusjon opptar folk og skaper sterke følelser.

Kvinner som ofre

For noen år siden ble jeg kontaktet av Tatjana. Hun var en ung, flott kvinne fra et Øst-Europeisk land. Hun var kommet i vanskeligheter og ønsket hjelp fra norske myndigheter og tok derfor kontakt med meg. I dag er hun gift i Norge og har en ansvarsfull stilling i et større

firma. For ikke lenge siden tok vi en kopp kaffe sammen og hun sier: ”Jeg vil gjerne takke deg for at du hjelp meg ut av prostitusjonen”. Jeg svarer: ”Jammen, jeg sa jo aldri at du skulle slutte å prostituere deg”. ”Nei, nettopp – du stolte på at jeg kunne ta avgjørelsen selv.”

I Norge er det blant en del politikere og andre en underliggende forståelse at all prostitusjon er å anse som vold mot kvinner, hvor selger er offer (objekt) og kjøper er overgriper (subjekt). I vårt kjønnspolitiske perspektiv er en slik forståelse både unyansert og problematisk. Graden av frivillighet og utnyttning blant kvinner i prostitusjonen varierer sterkt både mellom ulike kulturer i fortid og i nåtid, innen det enkelte land og kanskje i det enkelte individ. Hvilke eventuelle skadevirkninger prostitusjonen har for den enkelte er også variabelt.

Derfor er et gjennomgående offerperspektiv på kvinnene ufruktbart. Men det mest problematiske med å gjøre alle prostituerte til ofre, er at vi ikke lenger tillegger henne evne og mulighet til valg. Er det noe kvinnene i prostitusjonen trenger, så er det å mobilisere all sin kraft og styrke til å velge – kanskje nettopp noe annet enn prostitusjon? Men for å få til det må hun tilskrives menneskelighet, subjektivitet og identitet. Men da risikerer vi også at hun kan komme til velge noe annet enn det vi synes hun skal, nemlig prostitusjon. Det å bli sett som subjekt, og å kunne velge – og ikke minst å ha ansvar for valgene – det er det som gjør deg til menneske.

Den norske filosofen Hans Skjervheim har sagt kloke ord om å objektivisere et annet menneske. Dersom vi gjør det, er det ikke så lett på samme tid å ta vedkommende og det hun sier alvorlig. Han sier: ”Ved å objektivere den andre går ein til åtak på den andre sin fridom. Ein gjer den andre til eit faktum, ein ting i mi verd. På denne måten kan ein skaffe seg herredøme over den andre. Den som mest raffinert objektiviserer den andre, er herre”. Enkelte kvinneaktivister uttaler at man ikke skal overlate narkotikapolitikken til de narkomane og heller ikke prostitusjonspolitikken til de prostituerte. Dette sier noe om hva slags syn man har på de nevnte gruppene.

I samfunnsdebatten synes jeg ikke det er vanskelig å finne eksempler på at kvinner i prostitusjonen gjøres til objekter. De regnes ikke med, spørres ikke, ei heller høres. Som jeg har nevnt hevder noen til og med at de ikke vet sitt eget beste. Jeg må fortelle om mitt møte med Mary. En ung flott kvinne i slutten av 20 årene. Hun hadde etter hvert skaffet seg en høy utdanning og hadde begynt å etablere seg godt i samfunnet, allikevel hadde hun ikke lagt prostitusjonen helt på hylla, men fortsatte ved siden av en godt betalt jobb. Mary hadde aldri jobbet fra gata og aldri hatt rusproblemer. Da Mary var sju år startet et seksuelt misbruk fra et nært familiemedlem. Mary og jeg snakker sammen. Hun forteller om de seksuelle overgrepene. I min iver etter å frata henne skyld uttaler jeg at hun naturligvis ikke hadde noe ansvar for de seksuelle overgrepene, kun sju år gammel. Jeg merker at hun blir tverr og nesten vil argumentere mot meg. Hun sier til slutt litt ergerlig: ”Men prostitusjonen da Liv, den har jeg iallfall ansvaret for”. Jeg merker at jeg er på tynn is. Mary hadde tydeligvis stort behov for å ha makt og kontroll i eget liv. Jeg var i ferd med å ta det fra henne. Jeg gjorde henne til objekt i mitt bilde – en passiv, sløv og resignert person som ikke kunne ta egne valg. Mary protesterte. Jeg lærte en god lekse. Stjel aldri den annens historie. Kanskje Marys historie var annerledes enn min tolkning? Ha respekt for hennes versjon. Hva vet jeg om hun ikke hadde valgt prostitusjon bevisst? Hvorfor skulle min tradisjonelle og snevre tolkning om at ”med en slik bakgrunn var det helt naturlig å drive inn i prostitusjon” være riktig? Hun lærte meg mye om hvor viktig det er for alle mennesker å få lov til å bestemme i eget liv.

De uverdige ofrene

Siden kjønnshandelen ikke er et fenomen på utsiden av samfunnet, men tvert imot konstruert av samfunnet, gjenspeiler den den kjønns- og maktstruktur vi har og er således ikke noe abnormt. Det blir derfor viktig å ikke legge vekt på det som skiller kvinnene i prostitusjonen fra andre kvinner, men heller fokusere på at kvinner generelt i samfunnet har mye felles. Det kan være områder som vårt arbeid for reproduksjon, at vi i stort er økonomisk underlegne og avhengige av menn, kvinnerollen i kjønnsspillet, kommersialiseringen av kvinnekroppen, disiplinering av kvinnelig seksualitet for å nevne noe. Inndelingen av kvinner i de ærbare og fristerinnene, eller madonnaer og horer burde være noe *alle* kvinner protesterte mot. Slik er det dessverre ikke. Enkelte mener fremdeles at kvinner ikke kan velge prostitusjonen og derfor blir de kvinnene som ikke opptrer som ”angrende syndere” med nødvendighet gjort til svikere av kvinnekampen. Som en prostituert kvinne uttalte i et TV program nylig: ”Kvinnebevegelsen har ingen respekt for oss”. Sånn oppleves det nok av mange. Det må nødvendigvis være et paradoks for kvinnebevegelsen at kvinnene i prostitusjonen ikke ser eller opplever den solidaritet som bevegelsen selv hevder at de har overfor kvinner som prostituerer seg. Det er som å være imot slaveriet, men å gi blaffen i slavene. Genuin respekt og støtte må til for at kvinnene selv skal oppleve at de blir tatt på alvor. Å bli sett og respektert er en forutsetning for at du kan foreta gode livsvalg. Og det er bare de selv som kan si om de kjenner seg sett, hørt og respektert.

Vi vet i dag at kvinner ”velger” prostitusjon av en rekke ulike årsaker. Noen ut fra en mer tvangspregnet og underlegen posisjon enn andre. Noen hater det de gjør, synes det er helvete på jord, men ser ingen andre utveier. Andre synes dette er ei grei skuring som de vil holde på med en periode for å oppnå de økonomiske eller andre goder prostitusjonen gir. De kommer inn i prostitusjonen med forskjellig ballast. Noen føler det var et reelt valg, for andre et ubevisst valg, og for noen et valg mellom pest og kolera og noen tvinges. Noen har det svært dårlig med det de gjør, de tar skade på sin sjel og det trengs mange år og god støtte for å reparere skadene. Noen ser ut til å gå ubesværet gjennom det hele. Men en ting har de alle felles. De har en felles erfaring for at samfunnet rundt dem fordømmer dem. De er en pariakaste, brennmerket, bortsatt og fryktet. Å bekjempe fordømmelsen burde være en stor utfordring for oss alle.

Jeg vil fortelle om en kvinne som gikk til politiet for å anmelde sin hallik. Hun hadde sett seg lei på at han tjente flere tusen kroner om dagen, mens hun fikk smuler. Hun var jo først og fremst i prostitusjonen på grunn av pengene. Han opptrådte truende når hun ville forlate ham. Politiets holdninger til saken var urovekkende. De var rett og slett ikke interessert i hennes anmeldelse siden hun ikke ga dem forsikringer om at hun ville slutte å prostituere seg. Det måtte påpekes at politiets oppgave vel var å etterforske ulovligheter og ikke opptre som moralens voktere. Prostitusjon er ikke ulovlig, hallikvirksomhet er. Denne kvinnen var ikke et verdig offer. Hun gjorde ikke som forventet. Når vi har skapt en forestilling om at prostitusjon er det verste en kvinne kan bedrive og likeledes at ingen kan ønske eller velge dette frivillig, så skaper vi samtidig en holding om at hun ikke er god nok om hun forblir i den. Kvinner som av forskjellige årsaker ikke forlater prostitusjonen, kanskje fordi de verken vil eller kan, har derfor ikke krav på den samme omsorg, støtte eller hjelp som de som åpenbart vil rehabiliteres. Hvordan kan kvinner velge seg ut av prostitusjonen hvis vi i utgangspunktet ikke stiller oss solidariske med henne, men stiller betingelser for solidariteten? Å reise seg fra en svært underlegen posisjon, er tungt og mange av kvinnene trenger god støtte og ikke minst respekt for å føle at de er verdige til å velge noe annet.

”Du er ikke bra nok”

En lørdag i februar demonstrerte 60 000 mennesker i Oslo mot krig. Det var oppløftende og kanskje bærer det bud om en mer solidarisk framtid? Imidlertid synes jeg at samfunnsutviklingen de siste 10 –15 årene har gitt grunn til bekymring. Vi har opplevd en sterk framvekst av en individsentrert samfunnsideologi hvor tanker om fellesskap og solidaritet mister fotfeste. Enhver skal være sin egen lykkes smed. Tegn tyder på at vi tenker mer på å kreve rettigheter enn å utføre våre plikter for fellesskapet. Kanskje rikdommen har gått oss til hode? Det skal sterk rygg til å bære gode tider, er et aktuelt sitat. Vi kan fort bli både for selvopptatte og individualistiske. Da svekkes fellesskapsfølelsen og vi vil komme til å legge mer vekt på det ytre og mindre på det indre. Ikke minst har synet på det å være avhengig av hverandre endret seg. Avhengighet blir mer og mer forbundet med noe negativt. De som blir heia fram er de vellykkede som kan klare seg selv. Vi ser ut til å ha glemt at alle mennesker er avhengig av hverandre. Vi kan bare forstå oss selv i relasjon til andre og vi kan bare bli oss selv gjennom andre.

Hva da med de som både ruser seg og prostituerer seg? Hvordan møter vi dem? Det at de ikke kan klare seg selv blir tillagt dem som en personlig egenskap, en svakhet ved deres karakter. De må forandre seg for å bli verdige, de er ikke bra nok slik de er. Dette er meget sterke signaler å sende til folk og garantert medvirkende til at det er vanskelig å ”reise seg” og sloss for et bedre liv.

Hvis vi reflekterer over samfunnet syn på rusmisbrukere, vil vi se klare paralleller mellom våre holdninger til denne gruppa og til de som selger sex. Vil eller kan du ikke slutte med stoff, blir hjelpen deretter. Vi signaliserer til begge grupper om at de ikke er bra nok slik som de er, *de* må bli annerledes. Verdighet er tydeligvis noe man må gjøre seg fortjent til. Både rusmisbrukere og prostituerte er marginaliserte grupper. Jo mer vekt vi legger på at de er avvikende og kriminelle, jo mer forsterker vi stigmaet deres. Verdighet er knyttet til posisjon, rang og status. Med andre ord: verdighet er ikke først og fremst knyttet til en individuell ”selvrespekt”, men det er knyttet til hvilken verdi vi tillegger hverandre. I dette ligger et element av maktutøvelse. Vi etterlyser fagetiske debatter for å klargjøre hvilken verdighet vi tillegger de nevnte grupper og eventuelle vilkår for verdighet. Er verdighet noe gruppene først oppnår når de bryter med misbruk og prostitusjon? Ikke minst må vi undersøke hvorledes verdighet oppleves for de mest utstøtte. Det er jo bare de som kan fortelle om de opplever at de blir respektert.

Oslo kommune har nylig lansert en storstilt plan for hjelp til Oslos rusmisbrukere. Byrådsleder Erling Lae innrømmer i Aftenposten 30. januar at kommunen hittil har sviktet rusmisbrukerne, men lover nå bedring av situasjonen. I debatten forut for lanseringen av ”nye” rustiltak, gikk det en interessant avisdebatt. Utgangspunktet var uttalelser fra ansvarlige politikere om at nå skulle Plata ryddes. I tillegg gikk et vakselskap ut og tilbød seg å rydde Kvadraturen for horer. De skulle flyttes ned til Vippetangen. Sprøytebussen skulle også bort fra Oslo sentrum. Den hadde lenge vært et uromoment. ”Å møtes ved en slik buss er heller ikke verdig.” sier byrådsleder Lae. Slike avisoverskrifter var daglig kost: *Skal splitte narkomiljøet ved Oslo S. - Få dem vekk fra gata. - Skal tvinge de narkomane bort fra Plata – Tvangsinnlegg Plata-narkomane - Oslo sentrum er blitt en sumpmark av narkotika.* En av misbrukerne på den berømmelige Plata svarte: ”Hvorfor ikke heller innføre dødsstraff”? Tanken er at man ønsker å kunne tilby noe som er bedre enn Plata. Dette skal bl.a. gjøres ved å tilby tilhold og hybel på et *lavterskel* hybelhus med plass til 60 beboere og med ti ansatte. Men for å få plass må søkerne få time på sosialkontoret som skal garantere økonomisk for oppholdet. De må fylle ut et søknadsskjema på hele seks sider og de må legge fram en klar

plan for oppholdet. ”Både rusbruk og medisinbruk skal beskrives, samt opplysninger om helsetilstand og hjelpebehov. Foruten å dokumentere kontaktpersoner i tjenesteapparatet, ansvarsgruppe og koordinator, må avtaler om oppfølging fra sosialkontoret i botiden beskrives i søknaden... Søkeren skal også være med å fylle ut hvilken type bolig han/hun ønsker seg etter oppholdet, egen bolig, bofellesskap, samlokalisert bolig, institusjon eller annet. Videre spørres det om vurdering av behov for bistand i framtidig bolig som hjemmehjelp, hjemmesykepleie, aktivitør, støttekontakt, oppsøkende tjeneste eller annet. Søkerens rettslige handleevne, arbeid og økonomi er også med i skjemaet, hvor blant annet barnebidrag og kapitalinntekt har fått sine rubrikker”. (Embla nr. 2/2003) Hvem snakket om lavterskel? Er dette svar på disse menneskenes behov? Har vi spurt dem? Hvorfor er aldri misbrukerne selv med i de råd og utvalg som skal formulere politikk på deres område? Ingen kommer vel utenom kreftforeningen når Norge skal utforme strategier på det feltet.

Rusmisbrukere på sin side formulerte selv et opprop som ble delt ut til politikere, sosialarbeidere og kirkefolk under en minnegudstjeneste i februar i 2003. Jeg siterer gjerne fra enkelte av punktene:

Vi trenger

- *Anstendige bo-alternativer, bort med hybelhus og hospitser!*
- *Vi vil ikke samles i kommunale ghettoer.*
- *Fleksibilitet i forbindelse med utdanning.*
- *Fleksibilitet i forbindelse med arbeidserfaring.*
- *Mer fokus på enkeltindividet – vi er ikke alle hverandre!*
- *Aksept for egne valg, støtte og hjelp i denne prosessen.*
- *Frihet til større egenomsorg under veiledning.*
- *Selvhjelpsgrupper /samtalegrupper .... Motiverende .... Vi klarer oss bare ikke alene!*
- *Anstendig behandling når vi oppsøker helse- og sosialvesenet.*
- *Få sjansen til å vise at vi kan være nyttige samfunnsborgere.*
- *Positivt fokus på miljøet betyr mye.*
- *Langsiktighet og helhetstenkning på alle nivå.*
- *Som pasienter krever vi å få pasientrettigheter på lik linje med alle andre, også ved trygdekontorene.*
- *Hjelp til brobygging, vi kan brukes!*

De ber om fleksibilitet, spillerom og andre holdninger, ikke flere hospitser, ghettoer og særtiltak. Altså ikke mer av det samme. Er disse kravene eller ønskene for mye å be om? Det er ikke vanskelig å se at på mange punkter planlegger kommunen stikk i strid med gruppas behov. Den storstilte satsingen bygger på ideen om at ”vi vet best hva du trenger”. Du er uansvarliggjort. Hvorfor må det alltid stilles vilkår for hjelpen?

Jeg mener samfunnet har store utfordringer når det gjelder vårt syn på både kvinner/menn i prostitusjonen og for eksempel mennesker som misbruker rusmidler. Vi må lytte til dem, ta dem med i beslutninger. Vi må klare å se nyansene i fenomenene og tilby variert hjelp, som de selv sier: ”vi er ikke alle hverandre”. Vi må ha respekt for deres valg selv om det går på tvers av det vi selv mener er riktig.

Norge har tilsluttet seg menneskerettighetserklæringen:

Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapet ånd.

Vi må lære å handle deretter. Kanskje er det slik at de som sier nei takk til hjelp på våre premisser – er de som kan fortelle oss om hvem vi er.

Utenlandsk prostitusjon: Migrasjon og trafficking

AV ARNE RANDERS-PEHRSON, KONSULENT

Bakgrunn i migrasjon

Endringene i prostitusjonsmarkedet de siste 20 årene har vært beskrevet som en dreining fra lokal og stedbundet til global og mobil prostitusjon. De økonomiske ulikhetene i store deler av verden har økt. Særlig kvinner og barn rammes hardest. Vi snakker gjerne om en feminisering av fattigdommen. Mens kvinner har minst tilgang på kapital, utdanning og arbeid, har de gjennomgående mest omsorgsansvar. I flere land har økonomiske og politiske endringer ført til at gamle ordninger, som har ivaretatt stabilitet, falt bort. Det er bakgrunnen for at mange kvinner migrerer for å finne arbeid. Dette er i og for seg ikke noe nytt i historien. Eksempelvis var det på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900 en omfattende kvinnelig arbeidsmigrasjon som kan knyttes til endringer i økonomi og arbeidsmarked. Det spesielle i dagens situasjon er at kommunikasjonen er mye mer utviklet og at det er en restriktiv immigrasjonspolitik i de landene kvinnene søker til. Den restriktive innvandringspolitikken fører til at kvinner som migrerer ofte er henvist til et grått arbeidsmarked. De må søke til kriminelle nettverk for å komme i kontakt med dette arbeidsmarkedet. Som ufaglærte er de henvist til noen deler av arbeidsmarkedet: privat husholdning, service- og underholdningsbransjen (herunder sex handelen). Det er også her det er en etterspørsel i de rike landene.

Vi kan slå fast at kvinner migrerer. Hvis man ikke ser den utenlandske prostitusjonen som en del av den generelle migrasjonen mister man lett vesentlige elementer i forståelsen: kvinnenes beveggrunner for å velge prostitusjonen eller kontakt med partnere som letter veien inn i prostitusjonen. Det snakkes ofte om ”push-faktorer” i hjemlandet som fattigdom, endringer i sosiale systemer, tradisjonelle kjønnsroller, og ”pull-faktorer” i mottakerlandene som muligheter for å tjene mye penger på kort tid, mulighet for å oppnå økonomisk sikkerhet over lengre tid, tilgang på arbeidsmarked eller utdanning, materielle eller kulturelle goder. Det er i spenningsfeltet mellom den kvinnelige migrasjonen fra fattige land og den restriktive innvandringspolitikken i de rike landene, det blir grobunn for kriminell aktivitet av ulik karakter.

Noen utviklingstrekk i den utenlandske prostitusjonen i Norge

Den utenlandske prostitusjonen i Norge tok til for ca 15 år siden og har i all hovedsak dreiet seg om utenlandske kvinner som selger seksuelle tjenester (kun et fåtall mannlige selgere av utenlandsk herkomst oppfatter seg somprostituerte).

Vi har på 90-tallet sett et mønster der de for det meste kommer fra land som har vært ”sex-turisme” mål for norske menn – for eksempel Thailand, Den Dominikanske Republik og Russland.

Mange av disse kvinnene kom til Norge gjennom ekteskap med norske statsborgere. De hadde således opphold- og arbeidstillatelse.¹ Tendensen de siste årene har vært at flere og flere av de utenlandske kvinnene i prostitusjonen er i landet på kortere opphold (som turist) eller i noen tilfeller som asylsøker.

Vi antar at ca 40% av kvinnene som selger seksuelle tjenester i Norge opprinnelig er fra andre land. De aller fleste arbeider på innendørsmarkedet, dvs. massasjeinstitutter, private leiligheter eller i omreisende prostitusjon. I gateprostitusjonen er de færre. Fortsatt er Thailand det landet flest kommer fra (ca. 1/4 av Pro Sentrets utenlandske brukere i 2002). Ser man kvinner fra Sentral- og Øst-Europa under ett, er dette den gruppen som økte mest av Pro Sentrets kontakter: i 2002 utgjorde de 1/3 av de utenlandske kvinnene.

Når det gjelder legal status antar vi at det fortsatt er en stor andel som har arbeids- og oppholdstillatelse gjennom familiegjennforening, særlig blant kvinnene fra Sørøst-Asia og Latin-Amerika. Det har også vært en tendens her at flere kommer på kortere opphold. Noen som turist og andre ved at de har opphold i annet Schengen-land. Kvinner fra de Baltiske statene eller andre land der det ikke kreves visum, kommer oftest som turister (3 måneders opphold i løpet av de siste 6 månedene). Blant kvinnene fra visumpliktige land fra Sørøst-Europa har det vært en del som søker asyl. Det er ikke dokumentert at det er mange som oppholder seg illegalt i landet, men det kan vi ikke se bort i fra.

Like viktig som legal status, er spørsmålet om kvinnene er tvunget eller lurt i forbindelse med sin prostitusjonsaktivitet i Norge – med andre ord: har vi mange ”Lilja” i Norge? Det er ikke dokumentert mange alvorlige tilfeller. Vi har hatt svært få saker i rettsapparatet og noen av de som har vært omtalt i pressen har vært mer sensasjonspregede enn reelle. De aller fleste kvinnene vi har kontakt med forteller at de har vært inneforstått med at de skal selge seksuelle tjenester. En del forteller også at de har kontakt med personer som legger til rette for dem. Så vi står overfor et bredt spekter. Anna fra Vilnius kom hit på egen hånd for å tjene penger på kort tid til studier. Hun hadde en venninne her som hjalp henne med det praktiske uten å ta penger for det. Maria var opprinnelig arbeidssøker fra Ukraina. Hun kom hit via Albania og Italia og var hele veien avhengig av kriminelle personer. Nå er hun i Norge som asylsøker og betaler mesteparten av det hun tjener til en ”venn” eller ”beskytter”. Noe penger sparer hun og sender hjem. Hun ser ingen alternativer til det hun gjør nå. Begge kvinnene er representative, de er tatt med for å vise at graden av organisering, tvang og bedrag varierer. Annas, Marias og Liljas historier er alle sanne og viser noe av spektret vi må forholde oss til.

Økt fokus på organisert handel med kvinner i 2002

Sist år det vært et økt fokus på internasjonal handel med mennesker – særlig kvinner – i Norge. Det er flere grunner til dette.

- Først og fremst at vi har sett en *økning* av utenlandske kvinner i prostitusjonen. Vi har god grunn til å anta at en del av kvinnene, i varierende grad, er utnyttet av en tredje part.
- Det har knyttet seg mye politisk interesse i forbindelse med de *planer* som er utarbeidet for å møte fenomenet. I utgangspunktet har planer vært laget i overnasjonale fora, i 2002/03 har det kommet på plass lokale/nasjonale planer. Vi tenker da særlig på Oslo Politikammers strategiske plan for å bekjempe grenseoverskridende kjønnshandel,

---

¹ I Morten Müller-Nilssens undersøkelse fra 98 hadde 86% av utvalget (flest kvinner fra Thailand) opphold ved ekteskap med norske menn.

arbeidet med Regjeringens handlingsplan og arbeidet med å ratifisere FN konvensjonen mot grenseoverskridende, organisert kriminalitet.

- Nordisk Ministerråd har fokusert på trafficking i en *Nordisk – Baltisk kampanje*: ”Nordic and Baltic countries against trafficking in women”
- Sist, men ikke minst, har forskjellige *medieoppslag* brakt fenomenet fram i lyset. Filmen ”Lilja 4 ever” har hatt en betydelig innvirkning på den norske (skandinaviske) debatten.

Definisjon av trafficking:

Debatten har vist et behov for å tydeliggjøre begreper: Med trafficking, eller handel med mennesker menes: ”rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller ved å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting. Utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaveriliknende praksis, trelldom eller fjerning av organer.”² Definisjonen er vid og tolkes i mange retninger, men trafficking forutsetter en viss grad av organisering (inngår i konvensjonen mot grenseoverskridende og organisert kriminalitet), geografisk forflytning og den er knyttet til et utnyttingsforhold og/eller brudd på avtale.

Denne definisjonen er et kompromissforslag i forhold til forskjellige syn på prostitusjon. På den ene siden står en oppfatning om at prostitusjon er vold mot kvinner – prostitusjon kan ikke være frivillig valgt. Dermed er alle kvinner som selger seksuelle tjenester ofre for seksualisert vold. Den andre posisjonen er at prostitusjon i svært mange tilfelle er valgt. Det forekommer mye vold og utbytting i prostitusjonen, men da er det den konkrete volden og utbyttingen som er problemet og ikke prostitusjonen i seg selv. I denne forståelsen vil frivillighet i prostitusjonen variere etter omstendighetene.

Siden definisjonen tolkes forskjellig åpner den også for uklarhet om når hjelpe - og beskyttelsestiltakene i konvensjonen kommer til anvendelse. Er de for dem som er åpenbare ofre eller alle som er i prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting? En strategi i forhold til denne uklarheten har vært å oppfatte alle utenlandske prostituerte som ofre for trafficking under henvisning til 3b)³. Denne posisjonen er problematisk av flere grunner:

- Det er langt fra alle utenlandske kvinner i prostitusjonen som oppfatter seg som ofre. ”Lilja” er ikke representativ for flertallet av utenlandske prostituerte i Norge. Forståelsen tar ikke dette opp i seg.
- Grenseoppgangen mellom prostitusjonslovgivning og traffickinglovgivning blir uklar.
- Både hjelpetiltak og straffetiltak ”pulveriseres” hvis de gjøres like for alle utenlandske prostituerte uavhengig av grad av tvang og utnytting.
- Det legges ensidig vekt på rehabilitering fra prostitusjon som mål for tiltak.

I praksis vet vi at de kvinnene som har valgt å gå inn i prostitusjonen, og som gir uttrykk for at de ikke vil slutte med prostitusjon, ikke får den samme beskyttelse i forhold til utnytting som ”de angrende synderne”. Med andre ord, vi opprettholder et skille mellom de ”verdige” og de ”uverdige”. Dette skille kan også nedfelle seg i planer eller praktisk lovanvendelse som

---

² FN protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn – 2000, artikkel 3 a)

³ 3b) i konvensjonen fastslår at samtykke fra ”offeret” skal være uten betydning der noen av midlene nevnt i 3a) er nevnt

ikke forholder seg til de uverdige. Det samme kan vi se i praktisk støttarbeid som ofte setter vilkår ved hjelp.

En annen strategi – som jeg vil være en tilhenger av – vil være å tydeliggjøre forskjellen på prostitusjon og trafficking. Dette er to forskjellige fenomener, som riktignok overlapper i en del tilfeller. Internasjonalt (for eksempel i EUROPOL) skilles det klart mellom trafficking og utenlandsk prostitusjon. Trafficking er illegalt og omfattes som regel av egen lovgivning, mens utlendingers prostitusjon er regulert av annen lovgivning og ofte legal (i Norge er det ikke forbudt å selge seksuelle tjenester som utlending). Problemet med denne strategien vil i praksis ofte knytte seg til at fokuset legges på de som er identifisert som ofre for ”trafficking”, mens man overser rettighetene til de som ikke er ofre. Man kan være utenlandsk prostituert i Norge, utsatt for vold eller hallikvirksomhet uten å være traffickingoffer. Hvis Anna fra Vilnius hadde fått seg en kjæreste i Norge som seinere tjente penger på hennes prostitusjon ville det falle utenfor traffickingbestemmelser men innenfor straffelovens §202.

Kontrolltiltak

Både regjeringen og politimyndighetene har uttalt at det er en hovedoppgave å komme den organiserte kriminaliteten til livs og straffeforfølge eventuelle bakmenn. Kvinnene skal ikke rammes, men anses som ofre for kjønnshandelen og således gis nødvendig bistand. Likevel har Pro Sentret erfart at utenlandske kvinner, og da spesielt kvinner fra Øst Europa, hyppig har blitt kontrollert av politiet og i stor grad blitt bortvist fra landet. Dette til tross for at Oslo Politidistrikts strategiske plan mot grenseoverskridende kjønnshandel slår fast at slik operativ virksomhet virker mot sin hensikt og skal unngås⁴. Vi har eksempler på at utenlandske kvinner har følt seg trakassert ved kontroller, at deres vanlige rettigheter ikke blir ivaretatt og at annen kriminalitet (som vold og trusler i miljøet) ikke har blitt tatt alvorlig. Uroing av miljøet og tilbakesending av kvinnene har blitt oppfatet som de overordnede målene, noe som kun har forverret kvinnenenes situasjon uten å bringe oss nærmere bakmennene. Selvsagt skal fremmedloven håndheves for disse kvinnene også, men politiet må gjøre dette på en måte som inngir tillit og legger grunnlaget for at en kan avdekke alvorligere kriminalitet. Derfor skal også arbeidet i disse sakene koordineres av én seksjon ved Oslo Politikammer.

Pro Sentrets klare tilrådning er at det opprettes en egen spaningsgruppe ved politikammeret som kan arbeide med og koordinere prostitusjonssaker. Oslo Politikammer hadde en slik gruppe fra 1982 til 1991. Vi har erfaring med at dette kan bedre politiets tillit blant de prostituerte og heve politiets kompetanse. Så langt er det ikke vist noen vilje til å opprette en slik gruppe igjen, selv om regjeringens handlingsplan sier: ”Politiets nærvær i slike miljøer vil kunne ha stor betydning, både for å skaffe informasjon om kriminell virksomhet og for å forebygge ytterligere overgrep mot kvinner og unge jenter”.⁵

Det er behov for egen lovgivning på området trafficking. Handel med mennesker innebærer en alvorlig krenkelse mot individets frihet og integritet. Justisdepartementet har lagt fram et forslag til slike endringer (ny § 224 i Straffeloven) sammen med forslag om endringer av straffebestemmelser om organisert kriminalitet. Det er min mening at en slik lovgivning må kunne differensiere mellom hva som faller inn under traffickingbestemmelser og hva som rammes av andre prostitusjonsbestemmelser. Hallikbestemmelsen tar ikke stilling til omstendighetene omkring den kriminelle handlingen, mens traffickingbestemmelsen nettopp

---

⁴ Oslo Politidistrikt: Strategisk plan for bekjempelse av grenseoverskridende kjønnshandel, pkt. 3 A)

⁵ Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2003 – 2005 side 18.

inneholder en vurdering av tvang og utnyttelse (forholdet mellom offer og overgriper). Det må understrekes at de forskjellige bestemmelsene tar sikte på å beskytte mot forskjellige fenomener. Man kan være hallik for en utenlandsk kvinne i Norge uten å være ”trafficker”. På kontrollsiden er det ikke minst viktig å arbeide i forhold til politimyndigheter og styrking av menneskerettigheter i avsenderlandene. Regjeringens handlingsplan fastslår dette som eget punkt i handlingsplanen⁶ og legger ansvaret til Utenriksdepartementet.

Debatten omkring handel med kvinner

Den offentlige debatten omkring trafficking har til dels vært preget av sensasjon. Som Liv Jessen sier et annet sted i denne Årsmeldinga: ”Få samfunnsspørsmål reiser slike sterke følelser og evner å få fram så mye moralisme, liberalisme og fundamentalisme ...”. Det blir lite rom for nyanser og vi griper lett til stereotypiene. Jeg vil her trekke fram tre trekk ved den offentlige debatten jeg mener vi må være oppmerksom på:

Objektivisering og offerbilder: For mange har ”utenlandsk prostitusjon” fått et bilde gjennom filmen ”Lilja 4 ever”. Men vi må være på vakt mot å anta at denne framstillingen er representativ for fenomenet slik det framstår i Norge i dag. Da vil vi fort møte kvinnene som om de var viljeløse ofre, og lage tiltak som ikke treffer. Og - ikke minst – vi mister fokuset på de som ikke faller inn under ”Lilja”-kategorien. Hvordan skal vi forstå dem som insisterer på at de har valgt selv og som ikke vil slutte? Hva skal vi by dem som ikke villig inntar en offerposisjon? Blir de til ”de uverdige” kvinnene på denne arenaen?

Frykten for de fremmede: Debatten omkring prostitusjon i Finnmark belyste etter min mening godt dette. Sterk fokus på det ”farlige” eller ”urene” med den russisk-norske prostitusjonen bidro til å beskrive de russiske kvinnene som en trussel mot det bestående samfunnet. Henvisninger til organisert kriminalitet og smittefare forekom hyppig uten større krav til dokumentasjon. Den mest brukte metaforen var vel ”oversvømme”. Dag Stenvoll viser hvordan denne diskursen bidro til å stigmatisere russiske kvinner og til å fremme ønsket om ”å gjøre noe”.⁷

En annen agenda: For en del deltakere i debatten har behovet for å gjøre noe med de internasjonale kvinnehandelen blitt det viktigste argumentet for å innføre andre restriktive lover på prostitusjonsområdet: kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester. Et godt eksempel er den svenske likestillingsministeren Ingrid Segelströms argumentering i en TV2 debatt i fjor: Tar man bort kundegrnlaget blir prostitusjonsmarkedet mindre attraktivt og kvinnehandelen tar andre veier. Hun mente eksplisitt at kundekriminaliseringen er en effektiv strategi i bekjempelse av trafficking. Problemet er bare at denne effekten ikke kan påvises. Det er ingen grunn til å anta at handelen med kvinner er mindre i Sverige enn i Norge.⁸ I denne sammenheng kan man si at frykten for trafficking blir en brekkstang for å innføre kundekriminalisering.

Vi skal beskytte kvinner mot vold og tvang, vi må ikke undervurdere de kriminelle nettverkens betydning og vi må fokusere på kunders ansvar. Men vi må hele tiden beholde en edruelighet til temaet og våre tiltak må bygge på faktisk kunnskap og erfaring.

---

⁶ Handlingsplanens p.20 side 4

⁷ Dag Stenvoll: From Russia with Love? ECPR Workshop april 2000. Se også Brit Kramvig og Kirsten Stien: Grenseløs verdighet? NORUT 2002

⁸ Rikskriminalpolisens rapport: ”Handel med kvinner” 2002. Det bør også nevnes at Sverige har en egen traffickinglovgivning – så kundekriminalisering er nok ikke den eneste strategien.

Utfordringer framover.

Pro Sentret har i 2002 skissert de viktigste elementene i en strategi mot internasjonal kvinnehandel. De viktigste elementene i denne er:

- *Kamp mot den globale fattigdommen.* Dette synes det å være lite politisk uenighet om. Viktig for oss er å framheve kvinneperspektivene i denne kampen og å sikre at bistand ikke fremmer prostitusjon.
- *Regulering av markedet.* Vi må tydeliggjøre hva som er kriminelle handlinger på dette markedet og bekjempe dem. Dette må ikke skje på en slik måte at deprostituerte kvinnenes situasjon blir dårligere, hverken rettslig, helsemessig eller sosialt. Vi må få et fokus på prostitusjonsspørsmål, og særlig på kjøpers ansvar.
- *Tilbud og støtte til de migrerte kvinnene som kommer til Norge.* For kvinnene som er utsatt for menneskehandel må det gis omfattende støttetiltak i tråd med FN konvensjonen⁹. Men vi må også gi støtte til de kvinnene som ikke faller innunder konvensjonens beskrivelser og til de som av forskjellige årsaker forblir i prostitusjonen.

Alt arbeid vi gjør må baseres på kvinnenes menneskerettigheter og empowerment.

Empowerment i denne sammenheng betyr at kvinnene styrkes til selv å delta i alt arbeid som handler om dem. Deres deltakelse på alle nivåer i denne kampen blir uhyre viktig særlig fordi de nettopp har vært utsatt for andres makt og undertrykkelse. Det er også de som sitter på kunnskapen om egen situasjon og hva som bør gjøres. De må sees på som likeverdige partnere i dette arbeidet.

Vi har fått en nasjonal handlingsplan mot trafficking. Mye i denne planen er bra og kan utvikles. De tiltakene vi setter inn må sikres så de ikke rammer kvinnene i prostitusjonen. Tiltak må baseres på faktisk kunnskap og erfaring fra hele feltet. Vi må tydeliggjøre begrepene vi bruker, så vi ikke forsterker stigma eller skaper skiller mellom verdige og uverdige ofre. Vi må ha tilbud til de utenlandske kvinnene som ikke faller inn under traffickingbegrepet og sikre at de også får ivaretatt sine rettigheter.

---

⁹ Protokollen Del II beskriver en del slike tiltak

Kundekriminalisering

AV INGRID SMETTE, SOSIALANTROPOLOG, KONSULENT

Etter at Sverige kriminaliserte kjøp av sex i 1999, har politiske styresmakter sagt at dei vil følge erfaringane frå Sverige nøye og ta ny stilling til spørsmålet når ein veit meir om konsekvensane av lovendringa. Debatten om kundekriminalisering i Noreg kom tilbake med full tyngde hausten 2002. Denne gongen blei han utløyst av diskusjonar rundt 'trafficking', eller handel med kvinner. Filmen *Lilja 4-Ever*, laga av den svenske regissøren Lukas Moodysson, medverka til å skape merksemd om trafficking. Det nye forslaget om å kriminalisere sexkjøp som tiltak for å motverke handel med kvinner blei fremja av Likestillingscenteret.

Pro Sentret hadde i 2002 eit særskild fokus på kundar i prostitusjonen. Underteikna skreiv i løpet av året ein rapport om kundar.¹⁰ Den eine delen av rapporten var ein analyse av kundar basert på empirisk materiale frå kundesider på Internett og på intervju. Den andre delen var ei drøfting av ulike strategiar for å redusere etterspurnad etter prostitusjon. Denne artikkelen er til dels basert på dette materialet.

Pro Sentret deltok i løpet av 2002 i fleire debattar om kriminalisering. Liv Jessen representerte senteret i ein kriminaliseringsdebatt i Holmgang på TV2 (30/10-2002) samt i fleire radiodebattar. Pro Sentret hadde også ein kronikk i Dagbladet (14/12-2002) som tok for seg kriminalisering som eit tiltak for å motverke trafficking.

I den nye debatten om kriminalisering har Pro Sentret halde fast ved sin skepsis mot dette tiltaket. Det viktigaste argumentet har vore uro for konsekvensane det vil få for kvinnene i prostitusjonen. Vidare meiner vi at erfaringane frå Sverige ikkje er overtydande når det gjeld om lova faktisk verkar for å redusere det totale omfanget av etterspurnad etter seksuelle tenester. Pro Sentret har også ønskt å skilje mellom prostitusjon og trafficking som to ulike fenomen. Desse problemstillingane skal drøftast nedanfor.

Trafficking og prostitusjon

Likestillingscenteret argumenterte for kriminalisering med at redusert etterspurnad vil gjere det mindre attraktivt for bakmenn å drive handel med kvinner (VG, 07/10-2002). Argumentet for å bruke kundekriminalisering som verkemiddel mot trafficking er basert på forståinga av prostitusjonsmarknaden som *ein* marknad. Ein meiner at å redusere etterspurnad etter prostitusjon generelt, vil gjere det mindre attraktivt å drive handel med kvinner.

Trafficking, eller handel med kvinner, er alvorleg kriminell aktivitet. Verken den prostituerte eller kunden gjer seg skuldige i trafficking, og kundekriminalisering rammar difor ikkje handel med kvinner i seg sjølv. Det er viktig å setje fokus på etterspurnaden når det gjeld prostitusjon generelt, også prostitusjon som er organisert og som inneber tvang. Det er likevel fleire problem knytt til det å bruke kundekriminalisering som ein strategi for å kjempe mot trafficking. Eitt problem er at reduksjon eller vanskeleggjing av etterspurnaden ikkje gjer

---

¹⁰ *Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen.* Av Ingrid Smette. Pro Sentret 2003.

noko med årsakene til at kvinner reiser frå fattige land for å tene pengar på prostitusjon i Vest-Europa. Færre kundar fører ikkje nødvendigvis til at færre kvinner prostituerer seg.

Eit anna problem er at den omorganiseringa av marknaden ei kundekriminalisering uunngåeleg vil føre med seg, vil gjere kvinnene i prostitusjonen – særskild dei utanlandske – enno meir avhengige av kriminelle nettverk. Dette har vore Pro Sentret sitt viktigaste argument mot å bruke kriminalisering som eit verkemiddel mot trafficking. I debattar rundt arbeidet med ein norsk handlingsplan mot trafficking, har dette argumentet også vore tillagt vekt.

Forbod mot kjøp av sex opnar heller ikkje i seg sjølv for å kjempe mot den organiserte kriminaliteten som handel med kvinner inneber. Brot på den svenske sexkjøpslova har ikkje høge nok strafferammer til at ein kan ta i bruk spaningsmetodar som er nødvendige for å avsløre organisert kriminalitet. I Sverige uttrykte politiet inntil nyleg uro over at kundar – som tidlegare ved fleire høve hadde vore viktige vitne i slike saker – som ei følgje av sexkjøpslova ikkje lenger ville melde seg som vitne og medverke til oppklaring av saker med organisert prostitusjon. Da Sverige i juli 2002 innført særskilde traffickinglover, gjorde dei høge strafferammene for slike brot det mogleg å ta i bruk langt fleire spaningsmetodar. Kajsa Wahlberg, traffickingekspert ved Rikskriminalen, meiner difor at det ikkje lenger er eit problem at ein mistar kundar som vitne (personleg kommunikasjon oktober 2002). Derimot kan spaning med sikte på å avsløre trafficking føre til avsløringar av handlingar som blir ramma av sexkjøpslova. I ein aksjon mot eit lokale der svensk politi mistenke at det føregjekk organisert kriminalitet, fann politiet eit register med namn på hundre menn som truleg har vore kundar på dette føretaket ("Svenske sexkjøpere i kunderegister", *NTB* 30/01-2003). Spørsmålet er likevel om slike funn gjer det mogleg å bevise brot på sexkjøpslova. Sett på bakgrunn av dei problema ein allereie møter når det gjeld bevisførsel, er det på langt nær sikkert at namn i eit register er tilstrekkeleg for å få kundane dømde.

Erfaringar frå Sverige

Den svenske sexkjøpslova blei innført 1. januar 1999. Fire år etter innføringa av lova finst det tre offisielle rapportar som drøftar effektane av lova.¹¹ Rapportane stadfestar at handhevinga av lova til no har vore retta berre mot gateprostitusjonen, og at det er vanskeleg å sjå føre seg effektiv handheving på innandørsarenaen. Lova ser ut til å ha verka avskrekkande på gatearenaen, i alle fall den første tida etter innføringa. Gateprostitusjonen blei drastisk redusert den første tida etter innføringa av lova. I dei fleste byane har også gateprostitusjonen stabilisert seg på eit lågare nivå enn tidlegare, sjølv om talet på kvinner og omfanget av kundetraffikken har auka igjen dei siste åra. I ein ny svensk dokumentarfilm som skal drøftast nærare nedanfor, blir det hevda at gateprostitusjonen er redusert med 40 % i Stockholm, og med 2/3 i Göteborg.

Dei offisielle rapportane viser at ein ikkje kan fastslå om omfanget av prostitusjonen har endra seg som ein konsekvens av lova. Hovudårsaka til dette er at ein manglar kunnskap om den "skjulte" prostitusjonen, og at ein ikkje har greidd å kartleggje kva dei kvinnene gjer som før var på gata. Ingen erfaringar som har blitt dokumenterte tyder på at kvinnene sluttar å prostituere seg fordi kundane blir kriminaliserte. Ein veit heller ikkje om kundane har slutta å

---

¹¹ Disse rapportane er: (1) BRÅ-rapport 2000:4: Förbud mot köp av sexuella tjänster. Tillämpningen av lagen under första året; (2) SoS-rapport 2000:5: *Kännedom om prostitution 1998–1999*. Socialstyrelsen; (3) Nord, Anders og Tomas Rosenberg 2001: *Rapport: Lag (1998: 408) om förbud mot köp av sexuella tjänster. Metodutveckling avseende åtgärder mot prostitution*. Polismyndigheten Skåne.

kjøpe sex, eller om dei har flytta seg til andre arenaer eller byrja å etablere kontaktar på andre måtar. Dei første tre åra lova var verksam, blei i snitt 90 menn melde for brot på lova per år. Det første året blei berre 11 menn dømde, medan talet auka til 54 i 2001, hovudsakleg på grunn av senka krav til prov.¹² Dette skal drøftast nærare nedanfor.

Pro Sentret sine samtaler med sosialarbeidarar og politi i Stockholm, Malmö og Göteborg viser også at effekten av lova er vanskeleg å dokumentere, når det gjeld omfanget både av kjøparar og seljarar. Ein av grunnane til det er at det er mange faktorar som har endra seg på prostitusjonsmarknaden dei siste åra. Det har til dømes kome ny informasjonsteknologi og større migrasjonsrelatert prostitusjon. Omtrent samstundes med innføringa av lova blei mobiltelefonar med kontantkort tilgjengelege, og dette var med på å skape nye former for kontaktetablering. Alle dei svenske kjeldene stadfestar at det er mange som annonserer for seksuelle tenester på Internett. Ettersom politiet ikkje lenger får øyremerka ressursar til å handheve sexkjøpslova, er politiet mindre tilstades på gata enn før. Dette kan vere ein av årsakene til at gateprostitusjonen aukar.

Desse personane med nær kontakt med prostitusjonsmiljøet uttrykkjer støtte til lova som ei viktig markering, men dei er medvitne om at lova i dag har avgrensa effekt for å redusere omfanget både av tilbod og etterspurnad på marknaden. Sosialarbeidarar og politi i Malmö peikar vidare på at erfaringar tyder på at særleg dei gateprostituerte blir utsette for meir vald og ytterlegare marginalisering som ei følgje av lova. Dette skal eg kome tilbake til.

Det er heller ingen tvil om at lova har sterk støtte i det svenske folket: Ei undersøkjing i ei svensk avis viser at 80 % av dei spurde er positive til lova (*Klassekampen* 10.02. 2001). Ein kan likevel ikkje slå fast at lova medverkar til haldningsendring. Mellom anna må ein stille spørsmål ved kva effekt ei lov har på handlingar som allereie er sterkt stigmatiserte. Det er også verdt å merke seg at av dei spurde i undersøkjinga meinte vel 40 % at ein også bør kriminalisere seljarane. Dette tyder på at for folk flest er lova også viktig som ei form for samfunnsvern. Henrik Tham, svensk professor i kriminologi, meiner at politikarar i stadig større grad brukar strafferetten til å gje uttrykk for og stadfeste sentrale samfunnsverdiar.¹³ Han meiner at gjennom å bruke strafferetten på denne måten, blir omsynet til offera svekka.

Mindre vern for kvinnene i prostitusjonen?

Konsekvensane av ei kriminalisering for kvinnene i prostitusjonen har alltid vore eit springande punkt i debatten om forbod mot sexkjøp. For Pro Sentret har det viktigaste argumentet mot kriminalisering vore omsynet til desse kvinnene. Pro Sentret ser på prostitusjonen som ei sosialpolitisk og ikkje ei kriminalpolitisk problemstilling, og vi meiner at eit sterkt fokus på lovregulering vil gjere ei sosialpolitisk tilnærming til feltet vanskelegare. Erfaringane frå Sverige viser også at fleire av forverringane i tilhøva for kvinnene som Pro Sentret frykta, har funne stad.

EIN MARKNAD UNDER JORDA

Faren for at marknaden ikkje vil forsvinne, men gå under jorda, er ein av konsekvensane vi er mest urolege for. Ein skjult marknad *kan* rett nok bli mindre i omfang – både når det gjeld

---

¹² Kriminalstatistikk tilgjengeleg hjå Bråttsförebyggande Rådet, www.bra.se. Tala blir nemnde i den svenske dokumentaren. Sjå elles kapittel om kriminalisering i Pro Sentret sin rapport *Den seksuelle slavestand?* (2003).

¹³ Tham, Henrik 1999: "Lag och ordning som vänsterprojekt: Socialdemokratien och kriminalpolitiken". I *8 reflektioner om kriminalpolitik*. BRÅ-rapport 1999:9.

kjøparar og seljarar, men det er altså vanskeleg å dokumentere at dette kan bli ein effekt av ei lov. Ein av grunnane til det er at kriminalisering ikkje skapar alternative inntekter for dei som er avhengige av å tene pengar på prostitusjon. Erfaringar med kriminalisering av prostitusjon i USA, Canada og Storbritannia viser at prostitusjonsarenaene flyttar, gjerne til meir avsides og mindre befolka område.¹⁴ Kriminalisering fører altså til ei form for omorganisering og ei usynleggjering av marknaden. I denne prosessen er det dei mest marginaliserte og sårbare kvinnene som blir dei mest skadelidande. Å gå under jorda inneber for desse kvinnene å bli meir åleine. Det kan vere livsfarleg å vere åleine og usynleg i prostitusjonen, som leiar for Kirkens Bymisjon, Helen Bjørnøy, skriv i ein kronikk i Dagsavisen (07.02.03).

”Under jorda” er ikkje det same som å flytte innandørs. 2/3 av prostitusjonen i Noreg er innandørsprostitusjon. Pro Sentret har i snart 20 år hatt kontakt med aktørane på denne marknaden, og vi har nådd ut med tilbod om rådgeving, helsetiltak og anna hjelp. Vi har også god kontakt med utanlandske kvinner som prostituerer seg i Noreg. Dersom verksemda blir kriminalisert, er det god grunn til å frykte at denne kontakten blir vanskeleggjort fordi arenaen blir skjult, utilgjengeleg og kriminell. Dette vil gjere arenaen mindre open for sosial innsats.

KONSEKVEN SAR FOR VALD PÅ PROSTITUSJONSARENAAR

Særleg gateprostitusjonen er prega av mykje vald. Det har vore dokumentert fleire gonger over lang tid. I 2002 blei det på ny dokumentert i ein rapport frå gateprostitusjonsmiljøet i Bergen.¹⁵ Denne rapporten viser mellom anna at kvinnene opplever mange valdtekter – utførde av kundar og av andre – men at kvinnene sjeldan melder desse til politiet. Funna i rapporten frå Bergen tyder også på at kvinnene har ein høg terskel for å oppfatte handlingar som valdelege.

Det byrjar å kome fram ein del dokumentasjon på kva konsekvensar sexkjøpslova har når det gjeld vald mot prostituerte, trass i at det i Sverige ikkje finst særskild offentleg statistikk for vald innafor prostitusjonsmiljøet. I ein politirapport frå Malmö blir det hevda at talet på valdelege overgrep mot prostituerte ser ut til å ha auka. På grunn av færre kundar og lågare prisar på gata, går kvinnene med på meir risikofylte handlingar (Nord og Rosenberg 2001). Dette blir stadfesta av politi og sosialarbeidarar i Malmö. Ein ny svensk dokumentarfilm om prostitusjonsmiljøet i Malmö viser også tydeleg at dei mest utsette kvinnene i prostitusjonen må bere kostnadane ved omorganiseringa av marknaden. I Malmö er gateprostitusjonen i hovudsak rusrelatert, og kvinnene sitt behov for pengar har ikkje forsvunne med kriminaliseringa. Det har blitt tøffare å bruke prostitusjon som inntektskjelde, fordi prisane har gått kraftig ned og kvinnene må ta fleire turar enn tidlegare. Kvinnene hevdar også at det er dei ”galne” kundane som har blitt igjen på gata. Det blir meldt om langt grovare vald enn tidlegare og ei dramatisk auke i tilfelle av seksuelt overførbare sjukdommar. Mangelfulle sosiale tiltak er også med på å gjere situasjonen for desse kvinnene langt verre enn han var før (www.svt1.se/granskning, vist på SVT1 04.02.2003).

---

¹⁴ Campbell, Rosie og Merl Storr 2001: ”Challenging the Kerb Crawler Rehabilitation Programme”. *Feminist Review*. No. 67, Vår 2001, s. 94-108; Lowman, John 2000: ”Violence and the Outlaw Status of (Street) Prostitution in Canada. *Violence Against Women*. Vol. 6. Nr 9, September 2000, s. 987-1011.

¹⁵ Kilian, Janicke, Marte Ødegård Lund og Kaia-teamet ved Utekontakten i Bergen 2002: *Walk on the Wild Side: Om kvinner i gateprostitusjonen i Bergen og vold*. Utekontakten, Bergen Kommune Helse- og sosial.

KONSEKVENSAANE AV RETTSPROSESSEN/SPANING FOR KVINNENE

Tanken bak å einzijdig kriminalisere kundane er å verne kvinnene: Kontrollapparatet sitt fokus på kundane skal forhindre at det nok ein gong er kvinnene som kjem i søkjelyset for sosial og rettsleg kontroll.

Det er fleire forhold som tilseier at rettspraksis ikkje vil innebera ei reell avkriminalisering av kvinnene. Seljaren har status som vitne til brotet, men ho eller han har ikkje plikt til å avsløre at ho sjølv har delteke i ein prostitusjonshandling, fordi dette blir rekna som ei "vanårande handling".¹⁶ I den første perioden lova var verksam, tilsa krava til prov at politiet måtte pågripe gjerningsmannen under den seksuelle samvera med kvinna ettersom den prostituerte kunne nytte seg av retten til ikkje å vitne. Som prov blir det i rapporten frå Malmö-politiet, nemnt ovanfor, hevda at politiet bør vise til funn av kondom, våtserviettar samt skildre klesdrakt og kroppsstilling. Politiet skal også dokumentere om sexkjøparen har blotta penis, i erigert tilstand, og om han eventuelt er med eller utan kondom. Politiet har også høve til å gjere beslag i pengar, også frå den prostituerte, for å kunne bevise at handlingane har vore utført/var tenkt utført mot vederlag.

På grunn av dei låge strafferammene har politiet ikkje høve til å bruke spaningsmetodar som ransaking av hus eller telefonavlytting. Det blir likevel argumentert for at ein kan bruke videoopptak for å dokumentere kontaktetableringa, men ikkje som dokumentasjon av dei seksuelle handlingane, da dette må reknast som kroppsvisitering. Det er heller ikkje høve til å kroppsvisitere den prostituerte på annan måte, ettersom ho har status som vitne. Rapporten frå Malmö-politiet referer til ein dom frå tingretten der det blir spurt om den forma for spaning som dette medfører, kan opplevast som meir krenkande enn handlingane kunden utfører.

Etter at Malmö-rapporten blei skriven, er det blitt etablert ein ny rettspraksis med senka krav til prov. Det er nok å observere at ein mann tek kontakt med og betaler ei kvinne som er identifisert som kjend prostituert på ein kjend prostitusjonsarena. Trass i intensjonen om å flytte fokuset vekk frå kvinnene ser ein altså at det igjen er kvinna som må overvakast og identifiserast av myndighetene. Dette viser ein skjerp kontroll med prostitusjonen som medfører ei form for kriminalisering også av dei prostituerte.

PROSTITUERTE SOM TVITYDIGE OFFER

Ei einzijdig kriminalisering av kundar gjev den prostituerte ein særskild status i den konkrete rettslege prosessen, men også i ein meir allmenn forstand. I rapporten frå Malmö-politiet blir det hevda at den prostituerte hamnar i ei "konstruerad mellanställning" med den nye lova:

Den prostituerade har medverkat till brottets fullbördan genom att erbjuda sexuella tjänster mot betalning. Då detta inte, enligt regeringens specialmotivering, skall anses som någon form av brottslig medverkan, får den prostituerade ställning som vitne i rättsprocessen. Dette i sin tur innebär att den prostituerade varken får målsägandes eller den misstänktes rättigheter (s. 26).

Den prostituerte skal ikkje vurderast som ein som har medverka til ei kriminell handling, og ho får i staden status som vitne. Som vitne har ho verken rettar som fornærma eller som mistenkt. Dette har også ført til diskusjonar i domsutgreiingar frå lågare rettsinstansar om sexkjøp skal sjåast som krenking av individ ("brott mot person", ei krenking utført av ein

---

¹⁶ Nord og Rosenberg op.cit.

person, lovbrytaren, mot ein annan person, offeret) eller krenking av "allmän ordning". Nord og Rosenberg viser til ein tingrettsdom der det blir argumentert for det siste alternativet, fordi lova legg til grunn at det ligg føre samtykke til handlinga. At den prostituerte har status som vitne, og ikkje fornærma, styrkar dette synspunktet.

I den nye svenske utgreiinga "Sexualbrotten" argumenterer ein for at sexkjøp, som andre sedelegheitsbrot, skal sjåast på som "brott mot person".¹⁷ Dette gjer likevel ikkje den prostituerte sin rettslege status klarare.

Døma ovanfor illustrerer ein del av problematikken knytt til den prostituerte sin status som offer. I både Noreg og Sverige har offentlege utgreiingar om kriminaliseringsspørsmålet slått fast at ein ikkje ønskjer å straffe den svakaste parten i prostitusjonen. Ei einseitig kundekriminalisering impliserer at den prostituerte ikkje inngår ei reell kontrakt med kundane, ut frå den forståinga at det å selja sex aldri kan vere frivillig. Dermed legg ein også til grunn at det er fordi den prostituerte er eit offer at ho ikkje kan straffast, sjølv om ho aktivt oppmodar til det som blir definert som ei straffbar handling. Men når ein underkjenner kontraktaspektet og seljaren si rolle i transaksjonen, får det nødvendigvis konsekvensar for synet på seljaren sin status som menneske. Den prostituerte blir eit absolutt offer, og denne statusen trugar kvinna sin status som eit medvite og aktivt handlande individ.

Prostituerte i Noreg er ei svært mangfaldig gruppe. Likevel er offentlegheita sitt bilete av den prostituerte først og fremst eit bilete av ein utslått rusmisbrukar. Eit nytt bilete er kanskje det av "Lilja" i filmen – eit bilete av ei ung kvinne som blir tvungen til å vere sexslave for at kriminelle bakmenn skal tene pengar på henne. Desse er det lett å tenkje seg at har bruk for alt det samfunnet kan mobilisere av vern mot utnytting. Andre kvinner i prostitusjonen vil ikkje identifisere seg med desse bileta, og ønskjer ikkje denne forma for vern.

Kristin Skjørten drøftar i boka *Lov og rett mot familievold*¹⁸ møtet mellom strafferettsapparatet og problemet familievold. Skjørten hevdar at ein bør vise varsemd med å oppmode til auka bruk av strafferettsapparatet i familievoldssaker. Hennar drøfting av problema rundt statusen som offer har overføringsverdi til prostitusjonsfeltet.

Den prostituerte medverkar til å provosere fram ei kriminell handling, noko som i andre samanhengar er straffbart. Kvinnene vil som oftast vere interesserte i å halde på kundegrunnlaget sitt. Det ville ikkje vere urimeleg om kvinnene var lite samarbeidsvillige for å få kundar dømt. Men dermed kan ho få status som det Skjørten kallar eit "uvillig" offer. Dette kan skape eit inntrykk av kvinna som medskuldig. Dersom kvinna ikkje sluttar å prostituere seg, trass i den motivasjonen lova skal vere for å trekkje seg ut, risikerer ho å få status som "uverdige" offer.

Skjørten peikar på at trass i at legalstrategikarar har ein tendens til å tenkje seg at offeret og samfunnet har dei same interessene, viser erfaringa at offeret sjølv slett ikkje alltid opplever det slik. Medan samfunnet først og fremst er interessert i å få straffa den valdelege mannen, kan mishandla kvinner ha eit anna syn ut frå sin totale livssituasjon. Skjørten meiner at argumentasjonen for strengare lovverk i slike saker har ein tendens til å framstille offera som ei homogen gruppe med einsarta behov, medan dei godt kan vere ei svært ueinsarta gruppe med svært ulike behov for hjelp.

---

¹⁷ SOU 2001:14: *Sexualbrotten. Ett ökad skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor. Betänkande av 1998 års Sexualbrottskomité*, s. 305

¹⁸ Skjørten, Kristin 2002: *Lov og rett mot familievold?* Pax Forlag. Oslo.

På same måte kan ein kanskje hevde at kundane ikkje nødvendigvis er det største problemet i liva til prostituerte. Andre tilhøve kan vere like viktige å ta tak i dersom ein vil hjelpe kvinner til å finne alternativ til prostitusjon. Sosialt arbeid overfor kvinner i prostitusjon viser at ein viktig føresetnad for endring i eige liv er at ein sjølv er den som tek avgjerdene. I boka si refererer Skjørten til ei undersøkjing som viser at valdsutsette kvinner til dels brukte rettssystemet på "alternative" måtar, som høgtalar overfor mannen, som uttrykk for handlekraft – noko som er symbolsk viktig for å gjenvinne verdigheita. For desse kvinnene, var det ikkje kontroll- og straffefunksjonen som var det viktige rettssystemet kunne tilby dei.

Dersom ein skal overføre denne tankegangen på prostitusjonsfeltet, blir det viktig å arbeide for at rettsapparatet kan brukast til å styrke kvinnene si oppleving av å vere fullverdige samfunnsmedlemmer, som på lik line med andre blir høyrde når dei fortel om krenking. Ein fare med å ikkje sjå på avtalen den prostituerte inngår med ein kunde som ein reell kontrakt, er at ein underkjenner skilnaden mellom ein 'tur' der kunden held seg til avtalen og ein 'tur' der kunden går utover avtale. Dette skiljet er svært vesentleg for kvinnene sjølve. Det å sørgje for rettsleg oppfølging av valdelege overgrep som kvinnene sjølve melder frå om, er eit sentralt tiltak her. Likeeins er det viktig å sørgje for at straffa for eit overgrep ikkje blir lågare fordi overgrepet er gjort mot ein prostituert.

Kriminalisering og ansvarleggjering av kundane

Det er ikkje dei prostituerte – offera – som har vore fokuset når det gjeld kravet om kriminalisering. Det kan vere freistande å gå inn for ei lettvent løysing på eit komplekst problem, dersom verkemiddelet vi vel, er drastisk nok til at det let oss tru at det aleine vil skape radikal endring. Kriminalisering er ei slik drastisk løysing. Pro Sentret meiner at vi i staden bør våge å satse på mindre drastiske, men truleg meir verksame tiltak, og tiltak som har færre negative konsekvensar. Kvinnene som vi ønskjer å hjelpe, må vere i fokus når vi utformar tiltaka. Dei må få kome til orde med *ulike* stemmer.

Kriminaliseringa vil medverke til at kundar blir utskild og uthengd som gruppe, medan tiltaket gjer lite med dei kulturelle og samfunnsmessige føresetnadane for prostitusjonen. Pro Sentret ønskjer i staden å gå inn for mindre og meir spesialiserte tiltak retta mot kundar, og haldningsretta tiltak retta mot menn generelt. Pro Sentret ønskjer tiltak som på lang sikt inneber ei ansvarleggjering av kundar og potensielle kundar. Kriminalisering er ikkje å ansvarleggjere kundane.

Pro Sentret deltok hausten 2002 i ein kampanje for å innføre etiske retningslinjer mot kjøp av sex for offentlege tenestemenn på tenestereise i utlandet. Initiativtakar var Likestillingssenteret, og fleire arbeidslivs- og frivillige organisasjonar deltok. Denne innsatsen var eit ledd i Den nordisk-baltiske kampanjen mot trafficking som var finansiert av Nordisk Råd. Regjeringa gjekk i løpet av hausten inn for slike etiske retningslinjer.

Vi meiner at denne forma for tiltak er eit positivt alternativ til kriminalisering. Etiske retningslinjer er retta mot enkeltmennesket sitt etiske ansvar, og tek utgangspunkt i at den enkelte av oss har evne til å ta ansvar for våre eigne handlingar og vurdere konsekvensane av dei. Etiske retningslinjer inneber at det ikkje er trugsmålet om straff som skal vere den fremste motivasjonen for å avstå frå ei handling. Slike tiltak medfører heller ikkje dei same negative konsekvensane som kriminalisering i form av ei omorganisering av marknaden. Ein kan også

tenkje seg andre tiltak som har som målsetjing å ansvarleggjere den enkelte sexkjøpar eller potensielle sexkjøpar.

Pro Sentret har difor føreslått følgjande tiltak med mål om å redusere etterspurnaden etter prostitusjon:

PÅ PROSTITUSJONSARENAEN

- Fokus på vald mot prostituerte. Arbeidet mot at prostitusjonen blir ei frisione for vald er viktig. Det må ikkje bli slik at på prostitusjonsarenaen kan ein gjerningsmann rekne med å gå fri for straff for valdsbrot. Politiet bør opprette ei eiga spaningsgruppe i prostitusjonsmiljøa som kan medverke til å skape tryggleik og følgje opp og vareta kvinner som melder frå om overgrep.
- Unngå tiltak som gjer tilhøva verre for kvinnene. Pro Sentret går ikkje inn for å kriminalisere sexkjøp. Den viktigaste årsaka til dette er at vi fryktar at prostitusjonen da vil gå under jorda og at kvinnene vil bli meir sårbare. Erfaringar frå Sverige tyder på at dette er ein viktig konsekvens, medan det er usikkert om lova avskrekkar kundane.

FOR KUNDAR

- Opprette eit terapeutisk tilbod for sexkjøparar. Pro Sentret går inn for å opprette eit terapeutisk tilbod etter modell av KAST-prosjektet i Göteborg. Prosjektet bør ha profesjonelle terapeutar og lokaliserast til det nyoppretta tiltaket Reform, eit ressurscenter for menn i Oslo. For å rekruttere klientar bør eit slikt prosjekt aktivt nytte kanalar der ein kan kome i kontakt med kundar, som til dømes sexsider og diskusjonssider på Internett, blad og aviser som blir lesne av målgruppa. Prosjektet bør også leggje ei open og ikkje-fordømmende haldning til grunn for arbeidet. Eit slikt prosjekt må også leggje stor vekt på dokumentasjon og kompetanseoverføring.
- Informasjon til kundar på Pro Sentret sine heimesider. Internett er ein effektiv kanal for å kome i kontakt med kundar. Mange kundar er opne for og interesserte i å reflektere kring sexkjøpa sine. Informasjon som rettar seg til kundar, kan setja søkjelys på følgjande tema: Problematiske sider ved prostitusjonen; menn og seksualitet; eksisterande rådgjevingstiltak for målgruppa samt informasjon om seksuelt overførbare sjukdomar.

FOR "ALLE" MENN

- Fokus på menn og seksualitet: Den mannlege seksualiteten må setjast på dagsordenen av fleire aktørar – forskarar og politikarar, men først og fremst av *menn*. Vi treng diskusjonar om den mannlege seksualiteten sine uttrykk og tydingar. Forskingsseminar og offentlege debattar må brukast for å kaste lys over dette temaet frå nye vinklar. Målet må vere å skape eit rikare språk for å snakke om mannleg seksualitet. Samfunnet treng eit språk for å snakke om mannleg seksualitet også når temaet ikkje er problemområde som vald, prostitusjon og overgrep. Menn treng eit språk for å snakke saman om seksualitet utan å kjenne seg fanga av snevre normer for kva ein mann skal vere.

- Haldningsarbeid retta mot vernepliktige: Mannsdominerte arenaer og arenaer der erfaringa viser at sexkjøp er utbreidd, kan vere ein fruktbar arena for konkret haldningsarbeid. Forsvaret sine etiske retningsliner mot kjøp av sex er eit godt utgangspunkt, men temaet må setjast på dagsordenen i ein breiare forstand. Arbeidet må rette seg mot seksualiteten si rolle i mannsfellesskapet, med særleg fokus på prostitusjon. Pro Sentret har i fleire år halde foredrag om prostitusjon for sivilarbeidarar. Det vil vere interessant å kome i dialog også med Forsvaret om slik kunnskapsoverføring.
- Formidle sanne bilete av prostitusjon: Prostitusjon er eit felt karakterisert av mange seigilva myter. Desse mytene er med på å halde oppe prostitusjonen som fenomen. Gjennom å formidle kunnskapsbaserte bilete av prostitusjonen og aktørane som er involverte i han, kan vi medverke til å rokke ved myter og slik redusere grunnlaget for etterspurnaden.

Empowerment: Teori og praksis

AV RANDI AASUM, SOSIALKONSULENT

Pro Sentret har vært spesielt opptatt av empowermenttankegangen i år 2002. Internasjonalt har empowerment vært et begrep i over ti år. I Norge er det først nå i de senere år at empowerment har blitt den nye trenden både i sosialt arbeid og i forskning.

Empowerment som begrep inneholder mye og krever å bli definert. Empowerment betyr myndiggjøring eller bemyndigelse. I NOU 1998: 18 *Det er bruk for alle* blir begrepet oversatt til:

1. Å gi makt eller autoritet til.
2. Å gjøre i stand til.
3. Å tillate.

Her omtales empowerment som et mål, en metode, en strategi og en psykologisk prosess der individet og/eller gruppen står i sentrum. Det handler om myndiggjøring, frigjøring og bevisstgjøring. Empowerment kan også oppfattes som en holdning eller væremåte hos den som skal bistå i utviklingen av andre mennesker.

I denne artikkelen vil jeg benytte meg av Tor Slettebøs materiale i artikkelen *Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid* (Nordisk sosialt arbeid nr. 2 - 2000). Han sier bl.a. at mange som skriver om empowerment i profesjonelle sammenhenger, mener at begrepet/tankegangen har sitt utspring i bevisstgjøring, frigjøring av undertrykte. Det innebærer at mennesker enkeltvis eller i fellesskap reduserer sin avmakt, får større kontroll over sitt dagligliv og får mulighet til å endre sine livsbetingelser.

Pro Sentret arbeider med kvinner og menn med prostitusjonserfaring. Mange av våre brukere har også et rusmiddelmisbruk. Dette er en gruppe mennesker som er underprivilegerte og stigmatiserte. Med bakgrunn i disse betingelsene har Pro Sentret blitt opptatt av empowerment.

Empowerment som ideologi er ikke noe nytt for oss. På alle sine publikasjoner har Pro Sentret gjennom 10 år hatt sitat fra menneskerettighetserklæringen "Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd."

Empowerment som metode

Empowerment er en ressursorientert tilnærming. Det representerer en holdning som tilsier at brukerne selv vet best hva de trenger, og hva som vil være godt, nyttig og viktig for dem. Empowermenttilnærmingen fokuserer på likeverd. Profesjonell kunnskap og brukernes erfaringer og kunnskap om sitt eget liv skal ha samme status. Det er viktig at relasjonen har et subjekt-subjekt forhold. Forholdet skal være preget av partnerskap og samarbeid, og ikke

være et hjelper–hjelpetrengende eller subjekt–objekt forhold. For å få til en slik relasjon er det nødvendig at det blir etablert et tillitsforhold.

I det sosiale arbeidet har vi alltid ønsket å få etablert en god relasjon og et gjensidig tillitsforhold til våre brukere. Dette er grunnleggende for å kunne bistå, hjelpe og forstå brukerne på deres egne premisser. Et gammelt ordtak sier: ”den vet best hvor skoen trykker, som har den på”.

Brukermedvirkning er et viktig begrep i empowerment-tilnærmingen. Betydningen av at brukerne har rett til å definere sine problemer og bestemme hva slags hjelp de trenger understrekes. Innen empowermenttenkningen vil brukermedvirkning også være et mål i seg selv, som en demokratisk rettighet. Brukermedvirkning handler ikke bare om politisk styring, men også om menneskers identitet, anseelse og status.

Pro Sentrets varmestue har som uttalt målsetting at stedet bl.a. skal drives med brukermedvirkning. Dette er en stor utfordring. Det er en del elementer som begrenser hvor stor innflytelse og medvirkning brukerne kan og vil ha. Bl.a. setter de ytre rammene en del begrensninger. En annen begrensning ligger i brukergruppen selv. Mange lever et hektisk liv uten et fast sted å bo, og må stadig ut på gata å jobbe for å skaffe penger til sitt rusmiddelmisbruk. Dette gjør at varmestua for dem først og fremst er et sted hvor de kan komme for å slappe av, spise og motta omsorg. (Se kapitlet om varmestua for nærmere beskrivelse av hvordan brukermedvirkningen blir praktisert der).

Maktanalyse er et viktig begrep i denne tankegangen. Det er av stor betydning at den profesjonelle/sosialarbeideren setter seg inn i forbindelsen mellom brukernes situasjon og strukturelle forhold og maktforhold i samfunnet generelt. I lys av denne forståelsen må vi analysere hvordan avmakt virker, og deretter identifisere hvilke muligheter, og hvordan brukerne kan få mer makt og styring. Når det gjelder vår brukergruppe er det innlysende at samfunnets syn på prostitusjon og prostituerte har en klar innvirkning på deres situasjon og bidrar til avmaktsfølelse. Dette vil bli beskrevet nærmere seinere i artikkelen.

Empowerment som mål

Empowerment som mål representerer en stor utfordring for sosialarbeidere. Dersom en ønsker å bruke empowerment i sitt arbeid, må den tradisjonelle tankegangen hos sosialarbeidere endres dramatisk. I den tradisjonelle tankegangen har målet oftest vært å få brukerne til å klare seg, og/eller tilpasse seg en vanskelig livssituasjon, og/eller endre seg i tråd med det samfunnet forventer. I empowermenttankegangen er målet å øke den faktiske makten til brukerne, slik at de selv kan forebygge og/eller endre forhold som forårsaker problemene.

Empowerment som prosess

Som før nevnt, jobber Pro Sentret med en underprivilegert og stigmatisert gruppe i samfunnet. Individuer som tilhører en stigmatisert gruppe internaliserer ofte samfunnets syn på seg selv, og klandrer seg selv for sin avmaktssituasjon. Av denne grunn er det nødvendig for mange å gå igjennom en bevisstgjøringsprosess, slik at de etter hvert kan se at det kan være ytre forhold, som for eksempel maktstrukturer eller moralisme i samfunnet som medvirker til/eller skaper vedkommendes problemer. Først da er de i stand til å se på seg selv som berettiget til å ytre meninger og å ta makt.

Denne bevisstgjøringsprosessen består av følgende delprosesser: Utvikling av selvtillit, utvikling av gruppebevissthet, reduksjon av selvbebreidelse, personlig ansvar for endring og økning av egen kompetanse. Sosialarbeiderens målsetting må være å bidra til at disse prosessene skjer. En støttende og ressursorientert metode har vist seg å kunne fungere for å gi folk muligheten til å tro på seg selv.

Pro Sentret jobber mye med å få disse prosessene i gang i sitt polikliniske oppfølgingsarbeid. Parallelt må vi – i samarbeid med brukeren – evt. jobbe med andre mer konkrete tiltak for å bedre vedkommendes situasjon. For eks. kan det være nødvendig å knytte kontakter og samarbeide med det øvrige hjelpeapparatet, som sosialkontor, trygdekontor, A-etat, boligformidling, psykiatrien, avrusingsinstitusjoner, behandlingsinstitusjoner m.m. Vi har erfart at det virker, men alt endringsarbeid tar tid. Dersom endringen skal bli integrert i personen og bli permanent, er det viktig at det er brukeren som bestemmer innholdet og farten i endringsarbeidet.

Ellers har gruppearbeid med likestilte vist seg å være en god metode for å utvikle gruppebevissthet. Dette anses som meget sentralt, og fremstilles i blant som det viktigste virkemiddelet til å fremme empowerment. Pro Sentret gjennomførte et gruppearbeid med kvinner med prostitusjonserfaring i år 2001. Vi har sett at dette arbeidet har bidratt til både utvikling av egen selvtillit og gruppebevissthet for medlemmene i gruppen.

Prostitusjon og båstenkning

Vi har lett for å sette enkelte grupper av mennesker i bås. Spesielt når vi tror de er annerledes enn oss selv. Vi føler oss usikre når vi ikke kjenner menneskene det dreier seg om. Når det gjelder kvinner og menn med prostitusjonserfaring/rusmiddelmissbruk er de spesielt utsatt for denne båstenkningen. De blir omtalt som ”de prostituerte”, ”horene” og ”de narkomane”. De ses på som en ensartet gruppe, og forskjellig fra oss. Identitet blir gitt ut fra handlinger og ikke hvem de er.

Vi som jobber med disse menneskene ser personene, og vi ser at de er like forskjellige og unike som alle andre mennesker. De har forskjellige meninger også når det gjelder prostitusjon. Noen ønsker seg ut av prostitusjonen, mens andre ikke mener at prostitusjonen er problematisk, bortsett fra at de blir stigmatisert av samfunnet. I sosialt arbeid med kvinner og menn med prostitusjonserfaring og eventuelt rusmiddelproblemer, er det helt avgjørende å se, lytte og bli kjent med det mennesket du har foran deg. Hver enkelt person har sin historie, sine problemer, og det viktigste av alt, sine ressurser. Etter alle de år jeg har jobbet ved Pro Sentret, har jeg vært så heldig at jeg har fått lov til å bli kjent med veldig mange flotte, unike og ressurssterke mennesker, som jeg har lært mye av.

I denne sammenhengen vil jeg understreke hvor viktig det er å ha et gjensidig subjektforhold når en møter folk, spesielt i sosialt arbeid. Mange av våre brukere forteller at de har følt at de har blitt lite respektert, og blitt møtt med fordommer når deres prostitusjonserfaring har blitt kjent. Dette har forekommet på flere arenaer, som på arbeidsplasser, skoler, men også innenfor hjelpeapparatet. Mange innenfor hjelpeapparatet har selv uttalt at de synes prostitusjon er et så vanskelig tema at de ikke tør å ta det opp. Empowermenttilnærmingen i praksis har store utfordringer fordi kvinner og menn med prostitusjonserfaring møter sterke fordommer på alle nivå i samfunnet.

Hindringer og utfordringer i praktiseringen av empowerment

PROFESJONALITET

Sosialarbeiderrollen er i seg selv problematisk m.h.t. gjennomføring av empowerment. Sosialarbeiderens rolle er å hjelpe den som henvender seg. Han/hun mottar lønn for å gjøre dette arbeidet. Sosialarbeideren er profesjonell og innehar spesielle kunnskaper. Profesjonelle kunnskaper blir tradisjonelt sett på som ekspertkunnskaper, og blir vurdert som mer riktige og tungtveiende kunnskaper enn andres kunnskaper. I utgangspunktet er disse to partene objektivt sett ikke likeverdige når det gjelder maktaspektet. Derfor er det veldig viktig at sosialarbeideren selv er klar over denne skjevheten i maktbalansen, og ikke bruker den profesjonelle posisjonen til å undertrykke brukeren.

Den profesjonelle makten som sosialarbeideren har, kan også brukes positivt. Makt kan brukes til å få gjennomslag for sosialpolitiske saker av stor betydning for brukerne. I praktiseringen av empowerment er det viktig at sosialarbeideren også klargjør overfor brukerne hvilke hindringer sosialarbeiderens maktposisjon representerer, men også hvilke muligheter makten gir. Ettersom politikere og makteliten for øvrig ikke tar våre brukere med på råd i gjennomføringen av beslutninger som vedgår dem, har vi, som sosialarbeidere, en mulighet til å være deres talerør, og bruke vår makt til å få fram brukernes meninger. Det forutsetter selvfølgelig at vi spør dem det gjelder og forfekter deres syn, og ikke vårt, dersom vi skulle være uenige i det synet brukerne forfekter.

ORGANISATORISKE FORHOLD

Pro Sentret er både et kommunalt og statlig foretak. Vi er derfor underlagt politiske føringer og organisatoriske rammer som stat og kommune gir. Dette kan vanskeliggjøre en empowermentbasert praksis. Kontroll og effektivitet er ofte hovedelementer i de føringer stat og kommune setter som mål for et godt foretak. Ofte er kravet om tallfestede resultater til minst mulig kostnader i tid og penger hovedelementet for å si om et tiltak er bra eller dårlig. Tor Slettebø skriver i sin artikkel om en undersøkelse foretatt i USA av Guitierrez, Glen Maye og Delois (1995) om betydningen av organisatoriske forhold for en empowermentbasert praksis i sosialt arbeid. Undersøkelsen viste bl.a. at mange av hindringene i å praktisere empowerment var knyttet til kostnader. En empowermentbasert praksis tok mer tid enn tradisjonelle tilnærminger fordi det tok mer tid å samarbeide med brukerne. Det viste seg også at problemet med å dokumentere positive resultater skapte vansker med å finansiere tiltak som bygget på empowerment. Samarbeid med andre organisasjoner viste seg også å være problematisk fordi de ideologiske forskjellene var så store.

Pro Sentret har muligens ikke så mange hindringer i form av lover, regler, vedtekter og kontroll som andre hjelpetiltak som for eks. sosial- og barnevernssentrene, da vi bl.a. ikke deler ut penger, men vi arbeider med en gruppe mennesker som gjør ting samfunnet helst ikke vil ha. Dette gjør at de ideologiske hindringene og utfordringene i å praktisere empowerment til tider kan være store.

Prostitusjon som fenomen i det norske samfunnet

Prostitusjon er et tema som opptar mange. Så godt som ingen er uinteressert eller likegyldig. Noen mener det burde opprettes offentlige bordeller, for på den måten å gjøre det til et vanlig, stuerent yrke. Andre mener prostitusjon er moralsk forkastelig og vil forby det i sin helhet. De aller færreste har spurt noen av de involverte kvinnene hva de mener.

Norge har i dag et lovverk på dette området, som i korte trekk sier at kjøp og salg av seksuelle tjenester av personer over 18 år er lovlig. Det å utnytte og tjene på andres prostitusjon - hallikvirksomhet er ulovlig, likeså utleie av lokaler til sexsalg og annonsering. Med jevne mellomrom kommer det forslag og debatt om å endre lovene. Noen politiske partier og kvinnebevegelsen har i 2002 tatt til orde for å kriminalisere kjøperne av seksuelle tjenester slik Sverige gjorde i 1999.

Empowermenttankegangen er fullstendig fraværende både i grunnlaget for lovforslaget, og i den løpende debatten blant de som ivrer mest for å få gjennomført kriminaliseringen. Likevel argumenteres det med at dette er forslag for å ivareta selgerne. Når selger og kjøper blir omtalt, er selgerne karakterisert som stakkarer, og kundene som overgripere. Dette er et meget forenklet bilde av virkeligheten. For det første kan selgeren godt være en mann og kjøperen en kvinne, eller både kjøper og selger er mann/kvinne. For det andre kan det like gjerne være kjøperen/mannen i dette forholdet som føler seg underlegen. Se forøvrig Ingrid Smettes rapport: *Den seksuelle slavestand – en rapport om kunder i prostitusjon* (Pro Sentret 2003). I utgangspunktet er prostitusjon en ren forretningstransaksjon hvor partene blir enige om hvilken tjeneste som tilbys og hva den skal koste. Hvordan transaksjonen oppleves av deltakerne varierer.

Av de som foreslår kriminalisering er det mange som er målbærere av et feministisk perspektiv. Vi kan alle være enige i at maktforskjellen mellom kvinner og menn i det norske samfunnet enda ikke er utjevnet på det strukturelle plan. All forskning og statistikk viser dette. Feministene på 80-tallet satte fokus på mange viktige områder for kvinner. Kvinnemishandling, voldtekt og seksuelle overgrep ble gjort til samfunnsspørsmål, og menns makt over kvinner ble synliggjort også på områder som før hadde vært mer skjult og privatisert. Samtidig ble det fastslått at prostitusjon per definisjon er seksualisert vold mot kvinner. Det er derfor ikke så rart at kvinnebevegelsen ønsker å kriminalisere horekunden, da de likestiller prostitusjon med vold og voldtekt. For Pro Sentret blir dette synet på prostitusjon altfor unyansert. Kvinnene/selgerne i prostitusjonen blir gjort til objekter/ofre, og ikke subjekter som er i stand til å ta egne valg. Konsekvensen av et slikt objektivende menneskesyn blir at kvinnene/selgerne heller ikke er i stand til å vite sitt eget beste, og derfor er det ikke bryet verdt å spørre dem om hva de synes om prostitusjon og det å kriminalisere kunden.

Vi som snakker med de involverte parter i prostitusjonen opplever store variasjoner i hvordan kvinnene/selgerne opplever sin rolle i prostitusjonen. Selv om mange ønsker seg ut av prostitusjonen, er det ikke fordi de opplever at kundene utøver vold mot dem. Tvert i mot, mange av kvinnene sier at det er de som har makten og kontrollen over kundene, og bestemmer hva tjenestene skal koste. Noen sier at de føler seg mer undertrykt når de oppsøker sosialkontoret for å søke om økonomisk støtte enn når de selger sex. På den andre siden er det kunder/menn som føler seg stakkarslige, og føler at kjønnskjøpet har gjort dem til slaver. (se Ingrid Smettes rapport 2003).

Tor Slettebø bruker ordet paternalisme som en motsetning til empowerment. Paternalisme bygger på en antakelse om at brukere ikke selv vet hva som er best for dem, og derfor trenger hjelp fra eksperter for å mestre sine problemer. Den pågående kriminaliseringsdebatten er et uttrykk for paternalisme. Når vi spør våre brukere om hva de mener om å kriminalisere kundene, er det til nå ingen som har ment at dette er et bra forslag for dem. Tvert i mot ser de alle farene et slikt forslag vil medføre. De mener at dersom kunden blir kriminalisert vil det

indirekte bety at også de selv blir kriminalisert. Virksomheten vil gå under jorden, og faren for å bli utsatt for vold og voldtekt vil bli mye større enn den er i dag. Terskelen for å anmelde vold/voldtekt, som er kriminelle handlinger, er i dag allerede meget høy blant våre brukere. Den vil bli enda høyere dersom kundene er kriminaliserte. Disse argumentene burde de som forfekter kriminalisering hørt på. Spesielt når de hevder at kriminalisering er bra for de involverte kvinnene.

Deler av kvinnebevegelsen har uttalt at man ikke kan overlate narkotikapolitikken til de narkomane. Like lite som man kan overlate prostitusjonspolitikken til de prostituerte. Dette utsagnet sier mye om hvilke holdninger man har til de menneskene som tilhører disse gruppene. Empowerment i praksis ser ut til å være et ukjent begrep. De som faktisk sitter med erfaringene og kunnskapene om sitt eget liv, blir ikke en gang sett på som verdige nok til å få uttale seg om et tema som først og fremst angår nettopp dem.

Avslutning

For å praktisere empowerment må en ha en holdning som tilsier at alle mennesker er likeverdige og derfor skal bestemme i eget liv. Empowerment-tilnærmingen kan brukes på forskjellige nivåer – individuell tilnærming, gruppetilnærming, lokalsamfunn og storsamfunn.

Vi står imidlertid overfor mange hindringer og utfordringer når vi skal praktisere empowerment både på et individuelt-, organisatorisk- og på et ideologisk plan. Når det gjelder prostitusjon spesielt, er utfordringene store. Dette er et område som er preget av så mange meninger, myter, fordommer og moralisme, at følelser har lett for å få styre hvilke tiltak en vil sette i verk overfor individ, gruppe og samfunn, isteden for å la faktakunnskaper og fornuft styre ens handlinger. Samme hvor vel ment et tiltak og/eller forslag kan være, vil det ofte slå feil ut dersom en ikke er villig til å sette seg inn i fenomenet og spørre den/de det gjelder.

DEL II
OPPSUMMERING AV DET SOSIALE ARBEIDET

Gateprostitusjon

Gateprostitusjonen er den mest synlige delen av prostitusjonsmarkedet, men vi antar at den utgjør kanskje bare 1/3 av det totale markedet. Nærmere tre av fire norske kvinner på prostitusjonsstrøket er storforbrukere av rusmidler, særlig heroin og benzodiazepiner. De fleste i miljøet har i tillegg store sosiale, psykiske og helsemessige problemer. Det utsatte livet disse personene lever, gjør at de har et stort behov for offentlig hjelp og støtte, både av sosial og helsemessig art.

Pro Sentrets erfaring tilsier at gateprostitusjonen eksisterer i alle byer med et etablert rusmiljø. Det er imidlertid bare i Oslo, Bergen, og Stavanger at gateprostitusjonen har et mer eller mindre definert og avgrenset geografisk område som er kjent.

Oppsøkende arbeid på prostitusjonsstrøket

Målsettinger for vårt oppsøkende arbeid på det tradisjonelle prostitusjonsstrøket i Oslo har vært som følger:

- Opprette og opprettholde kontakten med kvinner som prostituerer seg på gata for å kunne yte den hjelp de ønsker.
- Forsøke å kartlegge og ha oversikt over denne prostitusjonsarenaen samt eventuelle endringer.
- Tilby kvinnene råd og veiledning om rettigheter, hvordan forebygge seksuelt overførbare sykdommer og andre helseproblemer, samt gi informasjon om Pro Sentrets øvrige tilbud.
- Ha et spesielt fokus på utenlandske kvinner som prostituerer seg i Oslo og deres spesielle problemer. Vi skal jobbe for å overvinne språkbarrierene og utvikle god registrering og dokumentasjon.
- Ha fokus på ”nyrekruttering”, dvs tilfang av kvinner under 25 år, og forsøke å forebygge at prostitusjonskarrieren videreutvikles.

Det er ansatte i Seksjon for helse- og gatenære tiltak som har som en del av sitt arbeid å være oppsøkere i gateprostitusjon, i tillegg til drift av varmestua. På enkelte feltpatruljer har også studenter, feltpleien, hospitanter og sivilarbeidere vært deltakere.

Metoder som har blitt brukt i det oppsøkende arbeidet har vært som følger:

- Vi har drevet oppsøkende arbeid i de gatene hvor salg av seksuelle tjenester foregår. Per i dag vil det si Nedre Slottsgate, Myntgata ned til Astrup Fearnley museet, langs muren ved Akershus Festning, Dronningens gate, Skippergata og Tollbugata.
- Vi går ute to kvelder i uken, samt enkelte ganger ved lunsjtid.
- Vi har hatt en offensiv væremåte, formidlet informasjon om Pro Sentret, gitt råd og veiledning om rettigheter, hjelpetiltak og forebyggende helsevern. Vi kartlegger behov for

hjelp og bistand. Særlig har vi vært offensive overfor de unge under 25 år, og de utenlandske kvinnene.

- Enkelte ganger har vi hatt en observerende og nøytral rolle for kartlegging av markedet.
- Vi har hatt nær kontakt med de kvinnene vi allerede kjenner når vi har gått oppsøkende. Denne kontakten gir oss verdifull informasjon, samt har virket som en metode for å komme i kontakt med ”debutanter” på strøket.
- Vi har søkt å ha en åpen kommunikasjon med vaktelskaper, og andre oppsøkere i området
- Vi deler ut gratis glidekrem og kondomer, samt en informasjonsfolder om Pro Sentret som finnes på norsk, thailandsk, russisk, spansk, og engelsk.

Vi vet at mannlig prostitusjon hovedsakelig foregår på andre prostitusjonsarenaer enn på det tradisjonelle prostitusjonsstrøket. I dette området har vi registrert svært få menn i 2002.

Utenlandske kvinner i gateprostitusjonen

I forhold til 2001, har vi i 2002 truffet dobbel så mange utenlandske kvinner gjennom vårt oppsøkende arbeid på gata. Det skyldes delvis at vi har hatt flere oppsøkende team ute, men i hovedsak tror vi det rett og slett er kommet mange flere til landet. Våre registreringer viser heller ingen betydelig nedgang i antall norske kvinner på prostitusjonsstrøket.

Av kvinner vi har truffet på gata i 2002, er 27 % utenlandske. Det ser ut til at de utenlandske kvinnene er tilstede på prostitusjonsstrøket oftere og over flere timer enn de norske. Dessuten ser vi en tendens til at de i større grad enn de norske står på faste plasser på prostitusjonsstrøket. Kvinnene kommer i hovedsak fra Albania, Russland, Ukraina, den Dominikanske Republikk, men også fra land som Spania, Hellas, Sverige, Italia, og Tsjekia. En del av kvinnene jobber både på gata men også på innemarkedet. Dette i motsetning til de norske kvinnene på gata som tradisjonelt kun jobber ute.

En utenlandsk kvinne fra Øst- Europa i gateprostitusjonen i Norge, har gjerne følgende særtrekk:

Hun er generelt yngre enn de norske kvinnene på strøket. Hun jobber hyppig og fra en bestemt plass. Hun bruker lite eller overhode ikke rusmidler. Hun bor i leilighet eller hospits/hotell enten alene eller med andre jenter i samme situasjon. Kvinnen betaler en andel av inntekten sin til en tredjeperson. Hun har søkt asyl i Norge, og hun snakker dårlig engelsk.

Andre utenlandske kvinner på strøket, kan ha følgende særtrekk:

Hun er generelt eldre enn de østeuropeiske kvinnene på gata. Hun har lovlig opphold i et land i Schengenområdet og reiser visumfritt til Norge. Kvinnen leier ofte leilighet eller rom på hotell. Hun selger av og til også sex på innemarkedet. Hun har gjerne en familie som hun forsørger. All inntjening går til kvinnen selv.

STRATEGIER FOR Å OVERVINNE SPRÅKBARIERRER

I møte med utenlandske kvinner er det viktig å nå frem med mest mulig nøyaktig informasjon om hva Pro Sentret representerer og kan bidra med av hjelp. God kommunikasjon fremmer også trygghet i relasjonen mellom kvinnene og oss. Antallet utenlandske kvinner i

gateprostitusjonen har, som tidligere nevnt, økt radikalt, så også antallet ulike nasjonaliteter. Russisk og spansk er de to største språkgruppene vi møter i gateprostitusjonen i Oslo. I 2002 har følgende nye metoder blitt tatt i bruk for å heve kvaliteten på arbeidet vårt overfor de utenlandske kvinnene:

- Vi har laget en informasjonsfolder på ulike språk om hva Pro Sentret står for og kan hjelpe til med.
- Vi har gått til innkjøp av parlører på ulike språk som er aktuelle å bruke på feltpatruljer.
- Vi har siste tertial i 2002 engasjert en russisktalende kvinne som har vært jevnlig med ut i gatearbeidet. Hun arbeider også i våre prosjekter rettet mot innemarkedet. Hun fungerer som en kulturformidler – ”cultural mediator”.

RESULTATER AV DETTE ARBEIDET

Vi ser at kvinner kommer til Pro Sentret for å hente kondomer, søke hjelp med ufrivillig graviditet, hepatittvaksiner og andre helsespørsmål eller juridiske problemstillinger. Dette tror vi har en klar sammenheng med at de har fått informasjon på et språk de forstår. Det ser også ut til at kvinnene bruker kortere tid på å bli trygge på oss enn tidligere. Det kan virke som at noen ”ledere” i de ulike grupperingene fungerer som ”døråpnere” og kanaliserer nye kvinner til Pro Sentret. Vår russisktalende medarbeider har mer inngående kunne fortelle om Pro Sentret og det norske systemet. Hun har også fått ta del i jentenes ulike historier, om veien hit til landet og om tilværelsen her. Således vil Pro Sentret på en bedre måte kunne vurdere hjelpebehov og tilpasse tilbudet vårt på sikt.

UTFORDRINGER I ARBEIDET MED DE UTENLANDSKE KVINNENE

I tillegg til språk, er tidsaspektet en hovedutfordring i vår kontakt med kvinnene. Kvinnene er her i relativt korte perioder, noe som gir oss mindre tid til kontaktetablering. Dette vanskeliggjør vår mulighet til å bli kjent med og hjelpe dem med eventuelle problemer. Vi ser det som nødvendig å øke vår tilgjengelighet overfor kvinnene i den tiden de faktisk befinner seg i Norge. Dette stiller krav til oss om ”nye” og kanskje mer utradisjonelle tilnærminger enn vi er vant til. Den utfordringen tar vi gjerne.

Varmestua

Mange av de gateprostituerte lever et utsatt liv med store sosiale og psykiske vansker. For flere er satsning på bedret livskvalitet gjennom skadereduserende arbeid av sosial - og helsemessig art prioritert. Pro Sentret opprettholder også et tilbud om samtaler og hjelp til rehabilitering.

Seksjon for helse og gatenære tiltak har ansvaret for den daglige driften av varmestua. Seksjonen består av en teamleder og tre konsulenter i faste stillinger. Mandag, onsdag og fredag er varmestua åpent fra kl.11.30 til kl.15.00, tirsdag og torsdag fra kl. 11.30 til kl. 20.00. Varmestua utgjør basisen i Pro Sentrets skadereduserende arbeid.

HVEM BRUKER VARMESTUA?

Varmestua er et lavterskel tilbud for kvinner som er i prostitusjonen eller har prostitusjonserfaringer. Målgruppa er hovedsakelig kvinner som lever marginalt, med omfattende rusproblematikk, ofte i kombinasjon med ulike psykiske problemer.

Flertallet av kvinnene som benytter seg av tilbudet på varmistua er uten fast bolig. Mange har tilfeldige overnattinger hos venner eller kunder, eller bruker Bymisjonens Natthjem, hospiter eller hybelhus for kortere eller lengre perioder. Økonomisk er de fleste avhengig av å få stønad til livsopphold fra sosialkontor, enkelte mottar uføretrygd. Flere av kvinnene har et mangelfullt nettverk. De har liten eller ingen kontakt med familie eller tidligere venner fra oppveksten. Deres sosiale nettverk består stort sett av representanter fra det offentlige hjelpeapparatet og venner i rus- og prostitusjonsmiljøet.

Våren 2002 foretok varmistua i en periode på 4 uker en systematisk kartlegging av kvinnenes alder. I løpet av perioden var det inntil varmistua 137 ulike kvinner. Den yngste av kvinnene var 19 år og den eldste var 51 år. Gjennomsnittsalderen på kvinnene var i denne perioden 34 år. Bakgrunnen for en slik alderskartlegging var vår egen bekymring for de unge som kommer. Det viste seg derimot at kun 9.5 % var i alderen 25 eller yngre, og at hovedvekten av våre brukere var i alderen 26 år til 40 år.

Det var dessverre 5 kvinner som brukte varmistua som døde i 2002, det samme antallet som året før. Av kvinnene som døde i 2002 var det en som døde av overdose, de andre kvinnene døde av sykdom eller i ulykker.

MILJØARBEID

Varmistua er et lavterskeltilbud basert på omsorg og motivasjon. Vi er et tilbud med stor grad av tilgjengelighet. Terskelen for å ta kontakt skal være lav. For mange er varmistua et trygt sted, der en deler et fellesskap med andre kvinner med prostitusjonserfaringer. Det er viktig at alle som oppsøker oss får en følelse av å bli sett, hørt og vist respekt. Kvinnene skal ikke bli møtt med en fordømmende eller moraliserende holdning, da dette kan være til hinder for motivasjon og bevisstgjøring i forhold til egen situasjon. Ansatte arbeider med å motivere og bevisstgjøre brukere. På varmistua er alle kvinnene like viktige, og vi har en høy toleranse i forhold til rustilstand og psykisk helse. Det skal være plass til alle.

Vi forsøker å legge til rette for diskusjoner blant kvinnene om diverse tema som opptar dem. Dette er igjen med på å skape fellesskap og samhold blant kvinnene. I tillegg har vi tilrettelagt for sosiale aktiviteter som gipsstøping, video og bingo, noe som er meget populært.

Selv om det gjøres individuelt oppfølgingsarbeid i varmistua, ligger vekten på miljøarbeid. Vi ønsker at varmistua skal være et "fristed fra gata" i den forstand at det er et sted hvor det daglige jaget etter penger og stoff ikke skal prege kommunikasjonen. Samtidig skal det være et sted der kvinnene kan dele erfaringer de ikke snakker om i andre sammenhenger. Vekten ligger altså på å kunne se den enkelte med sine behov, gi omsorg og legge forholdene til rette for god kommunikasjon kvinnene i mellom.

Gjennom samtaler omkring dagliglivet og felles opplevelser, tror vi at vi er med på å heve kvinnenes bevissthet om egen situasjon. Vi forsøker å ha med oss empowermenttankegangen i det daglige miljøarbeidet og vi ønsker å være med på å stimulere og utfordre kvinnene til egen tenkning og refleksjoner. Diskusjonene går ofte høyt om kunder, vold og ivaretagelse av egen helse. Videre arbeider vi med å trekke fram kunnskaper og erfaringer kvinnene har som ikke er knyttet til prostitusjon og rus, for eksempel familie, arbeidsliv, politikk. Bevisstgjøring og blikk for alternativer er motiverende for å kunne velge noe annet.

Vi har en ”normalforventning” til brukerne. Det vil si at vi forventer at de selv tar aktivt del i å skape et godt miljø i varmetua. Dette innebærer selvsagt at man følger de få reglene som er satt: ikke lov å innta rusmidler i varmetua, ikke vold/trusler, ikke stjeling. Det innebærer også at man skal vise vanlig omtenkksomhet og folkeskikk, og at det arbeides med å gi tilbakemeldinger på oppførsel. Mye arbeid legges ned i å trene kvinnene i å kunne håndtere konflikter på en hensiktsmessig måte.

Vi anser at endring ikke er noe som starter den dagen man går inn i en ”behandlingssituasjon”. Enhver bedring av den daglige situasjonen, enhver ny mestring er en terapeutisk suksess.

ARBEID MED ENKELTKLIENTER

Personalet i varmetua bistår brukerne med det de har av akutte behov for hjelp. Det kan være seg rent praktisk med mat og klær, kontakt med øvrig hjelpeapparat, formidling av medisinsk hjelp, akutt overnatting og så videre. Alle nye kvinner som oppsøker varmetua får en velkomstsamtale der de får informasjon om Pro Sentret samt at vi gjør en grov kartlegging av deres livssituasjon. I enkelte saker følger varmetueteamet opp med samtaler og bistand over noe tid. Samtalene og bistanden varierer utfra den enkeltes behov. Det kan være alt fra støttesamtaler i forbindelse med sorgreaksjoner, informasjon om ulike behandlingstilstander, motivasjonsarbeid og hjelp til å gjenopprette kontakt / tillit til det øvrige hjelpeapparatet. Ved behov for mer systematisk og langvarig hjelp henviser vi kvinnene til oppfølgingsseksjonen.

BRUKERMEDVIRKNING

En av målsettingene er å ha et bevisst fokus på brukermidvirkning og brukerrinnflytelse. Vi forsøker å lytte til kvinnene og å utvikle tilbudet på deres premisser.

Et middel for å nå målsettingen er å ha brukermøter. Dette er møter hvor kvinnene og personalet kan komme med saker en ønsker å diskutere, samt et sted hvor det er rom for å belyse viktige temaer. Det er forsøkt å holde brukermøte 1 gang i måneden.

Brukermøtene er også et felles samlingspunkt hvor det i løpet av året har vært invitert aktuelle personer som for eksempel sosialminister, justisminister og helse- og sosialkomiteen i Oslo for å diskutere konkrete saker. Temaer som ble tatt opp med de ulike politikerne var kundekriminalisering, kvinnenes sikkerhet på prostitusjonsstrøket og generelle spørsmål i forhold til blant annet ruspolitikk og trygd- og attføringspolitikk. Politiet har også vært representert på et brukermøte i forhold til voldsforekomst i prostitusjonsmiljøet. Vi forsøker på denne måten å legge til rette for brukerpåvirkning på et samfunnsnivå ved å invitere beslutningstakere og myndighetspersoner slik at de kan komme i dialog med kvinnene direkte.

FRIVILLIG ARBEID PÅ VARMESTUA OG INNSATS FRA TIDLIGERE BRUKERE

Pro Sentret har alltid hatt som praksis at tidligere brukere kan arbeide som frivillig hos oss, så også i 2002. Dette er viktig for Pro Sentret som trenger arbeidskraften. Det er viktig for den enkelte som yter innsatsen, og for andre brukere fungerer det oppmuntrende å se at rehabilitering er mulig. I løpet av 2002 har en tidligere bruker av varmetua hatt ansvaret for matlaging, innkjøp og generell praktisk drift. Hun er engasjert i ½ stilling. Også andre frivillige gjør en flott arbeidsinnsats flere ganger i uken på varmetua. De lager middag, baker boller, smører matpakker, samt syr og lapper klær for kvinnene. En pedagog som utdanner seg

innen bildeterapi har som en del av praksisperioden sin vært i varmestua en kveld i uken hele våren 2002. Mange kvinner har hatt glede av denne kreative atspredelsen. En kriminologstudent bidro med sin arbeidskraft ved siden av studiene gjennom høsten.

Feltpleiestasjonen ved Pro Sentret

Rusmiddeletaten har ansvaret for feltpleiestasjonen ved Pro Sentret. Feltpleien ved Pro Sentret hadde 1708 konsultasjoner i år 2002. Om lag 350 klienter benyttet seg av tilbud om legetilsyn. For fullstendig statistikk, se Feltpleiens årsmelding 2002. Stasjonen var i store deler av 2002 bemannet med to sykepleiere, som til sammen har besatt i 1,5 stilling. Det har vært legevisitt en kveld i uka. Stasjonen følger i hovedsak varmestuas åpningstider. For å kunne gjøre helsetilbudet vårt mer helhetlig, har Pro Sentret søkt om å få overført ansvaret for sykepleierstillingene. Alle tjenester ved feltpleiestasjonen er gratis.

Brukerne av feltpleien bærer preg av å ha gått med lidelser og symptomer lenge før de oppsøker hjelp, og sykdomsbildet er ofte sammensatt. Sykepleierne ved Pro Sentret bruker mye tid på behandling- og forebygging av abscesser (byller) og sår. Disse har oppstått på grunn av feil injeksjonsteknikk, feil valg av sprøytekanyle, dårlig hygiene eller bruk av urent stoff. Enkelte klienter kan ha opp til 10 sår eller abscesser på en gang. Dersom man venter lenge med å oppsøke hjelp, kan abscessene utvikles til multiple infeksjoner som krever operasjon eller behandling med antibiotika. Det er svært vanlig at de rusmisbrukende pasientene avbryter antibiotikabehandlingen. Årsakene til dette er mange, konsekvensene er resistente bakterier og videreutvikling av infeksjonene.

Sammenlignet med brukerne av andre feltpleiestasjoner i Oslo, rapporterer kvinnene på Pro Sentret i langt større grad at de også har problemer av psykisk art. Mange har psykiatriske diagnoser, atferdsvansker, psykiske plager som følge av rusmisbruk (psykisk nedslitthet, angst, depresjon), samt traumer etter å ha blitt utsatt for vold og voldtekt. Gruppen omfatter pasienter med både rus- og psykiatridiagnoser, og faller ofte utenfor behandlingsinstitusjoners "målgruppe". Generelt har to tredjedeler av tunge rusmisbrukere hatt diagnosen MBD eller ADHD som barn. Rusmiddeletaten planlegger å utvide det psykiske helsetilbudet til rusmisbrukere. Vi har ved Pro Sentret i 2003 planlagt å øke innsatsen for å bedre kontakten mellom brukerne og deres fastleger.

Daglig kommer henvendelser fra klienter med smerter relatert til dårlig tannstatus. Vi tilbyr per i dag engangstannbørster, munnskyllevann og fluorskyllevæske. Rusmiddeletaten planlegger å gjennomføre et aksjonsprosjekt hvor tannhelsetilstanden skal kartlegges, og den enkelte skal tilbys behandling gjennom samhandling med sosialkontor og tannhelsetjenesten.

Feltpleien er aktive i det smitteforebyggende arbeidet. Vi tilbyr gratis vaksine mot hepatitt A og B. En stor del av de som benytter seg av dette tilbudet, er kvinner som Pro Sentret har oppsøkt på innemarkedet og i gateprostituasjonsmiljøet. Feltpleien tilbyr også influensa- og pneumokokkvaksine. Brukerne får kondomer og glidekrem, samt sprøyter, nåler og Alkotip (desinfiserende tørk) der det er aktuelt.

Omlag 80% av injiserende rusmisbrukere har hepatitt C. Brukerne ved Pro Sentret kan få veiledning om hvordan de skal forholde seg til sykdommen, samt hvor de kan søke behandling for den. Ved behov følger vi den enkelte tett opp, slik at hun får egnet behandling.

Ernærings situasjonen blant brukerne

”Uten mat og drikke, duger helten ikke”

Dette utsagnet er ikke ubetinget sant. På Pro Sentret møter vi daglig kvinner og menn som, på grunn av generell fattigdom eller på grunn av rusmisbruk, har et marginalt kosthold. Likevel fascinerer de oss med sin utholdenhet og ukuelige vilje. Imidlertid har Pro Sentret mangeårig tradisjon på å ta ordtaket på alvor. Vi gir et tilbud om mat og drikke fordi våre brukere trenger det, og fordi samfunnet ikke evner å sikre basale behov for dem gjennom de eksisterende sosiale tiltak. Et mangelfullt eller dårlig kosthold over tid vil selvsagt gi store helseproblemer. Sult vil også kortsiktig redusere menneskers generelle fungeringsevne, og ikke minst deres krefter og motivasjon til å endre en vanskelig livssituasjon.

En betydelig andel av brukerne har eller har hatt spiseforstyrrelser, og dette forsterker de øvrige vanskelighetene knyttet til ernæring.

I varmestua tilbys brødmat, vafler og frokostblandinger samt melk, juice, vitaminer og frukt. To dager i uken serverer vi varm middag med dessert. Vi bestreber oss på å balansere de ulike næringsstoffene, samt konsentrere oss om de mangler som er gjennomgående hos opiatmisbrukere da denne gruppa er i flertall på varmestua.

Høgskolen i Akershus og Rusmiddelstaten igangsatte i 2001 et prosjekt for å kartlegge ernærings situasjonen til rusmisbrukere i Oslo. Kvinner som bruker Pro Sentrets varmestue deltok i undersøkelsen. Datainnsamlingen pågikk fram til høsten året etter, og en rapport basert på et utvalg av resultatene ble lansert i desember 2002. Rapporten viser – ikke overraskende - at rusmiddelavhengige i Oslo har dårlig ernæringsstatus, at deres kosthold ikke dekker deres behov for energi og næringsstoffer med videre, og at kvinnelige rusmiddelavhengige lever mer utsatt enn de mannlige.

Forfatterne av rapporten ”Mat i kampen for et verdig liv ved rusmiddelavhengighet” trekker inn *menneskerettighetsperspektivet* når de konkluderer. De påpeker at statens ansvar og plikter hva gjelder helse og mat, er klargjort blant annet i ”Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter”. Når det gjelder rusavhengige i Norge er retten til mat ikke oppfylt, all den tid mat og ernæring ikke er en integrert del av rusomsorgen i landet. Pro Sentret tilslutter seg dette aspektet ved rapportens konklusjon. Vi mener at mat, kosthold og helhetlig omsorg er avgjørende for en verdig behandling av landets rusmiddelavhengige.

Gynekologiske undersøkelser og behandling

Et samarbeidsprosjekt mellom Olafiaklinikken, Rusmiddeletaten og Pro Sentret

Pro Sentret har lenge ønsket å tilrettelegge for at våre brukere skal kunne få tilbud om undersøkelse og behandling for underlivsplager. Brukerne våre utgjør ingen homogen gruppe. Felles for de rusmiddelavhengige kvinnene i gateprostituasjonen og kvinnene som arbeider på massasjeinstitutter og i leiligheter, er imidlertid at de i liten eller ingen grad nyttiggjør seg det eksisterende spesialiserte helsetilbudet i Norge, eller at helsetjenesten ikke vet at de prostituerer seg.

Feltpleien og Pro Sentrets helsetiltak hadde erfaring med at de rusmisbrukende kvinnene i prostituasjon sjelden eller aldri oppsøkte eller fikk tilstrekkelig hjelp med underlivsplager. Vi forutsatte et stort udekket behov for prevensjonsveiledning i begge miljøene.

Olafiaklinikken hadde før prosjektet relativt få pasienter fra prostituasjonsmiljøene, men statistikken deres viste at disse få hadde en betydelig risiko for infeksjoner. Ut i fra en erkjennelse av at hjelpen må komme der hvor brukerne befinner seg, startet vi derfor et samarbeidsprosjekt i slutten av august 2002. To leger og to sykepleiere har alternert på å tilby gynekologisk undersøkelse annen hver tirsdag ettermiddag på Pro Sentret gjennom høsten. Vi ville i tillegg til å gi adekvat behandling, også kartlegge forekomst av underlivsplager og øvrige helsetjenesters tilgjengelighet samt gi prevensjonsveiledning.

Erfaringene så langt viser at det er svært vanskelig for våre brukere å benytte det ordinære helsetilbudet, som for eksempel fastlege og Olafiaklinikken. De trenger forberedelse og mental støtte for å kunne greie å gjennomføre en gynekologisk undersøkelse, enkelte av rusmisbrukerne trenger opp til 90 minutter med forberedelse og selve undersøkelsen.. Det er vanlig at vi etter mikroskopi setter i gang behandling umiddelbart, for eksempel med antibiotika. Øvrige prøver sendes til Ullevål sykehus. Bakteriell vaginose er den dominerende diagnosen i resultatene fra prosjektet så langt. Dette er en vanlig tilstand som kjennetegnes av økologisk ubalanse i skjedens bakterieflora. Flere har ønsket prevensjonsveiledning. En pasient hadde klamydia, og en pasient hadde kondylom (kjønnsvorter).

Det har vært stor interesse for og pågang til prosjektet, både fra gateprostituasjonsmiljøet og fra ”innmarkedet”. Tilbudet har også blitt populært blant de utenlandske kvinnene. Behovet synes å være større enn det vi per i dag kan møte og vi planlegger en utvidelse, eventuelt også forlengelse av prosjektet i 2003. Foreløpig har det en tidsavgrensning til mars måned 2003. En fullstendig rapport vil bli utformet ved avslutningen av prosjektet.

Sprøyterom – hva har skjedd?

Pro Sentret startet i desember 2000 et sprøyteromsprosjekt. Prosjektperioden var tenkt å vare til juni 2001, med påfølgende evaluering. Sprøyterommet ble stengt 20.02.01, etter pålegg fra daværende byråd Bård Folke Fredriksen. Vi har i en egen evalueringsrapport gjort rede for målsettinger med og erfaringer fra prosjektet.

I oktober 2001 ble det fra helse- og sosialdepartementet sendt på høring en utredning om etablering av sprøyterom. Daværende sosialminister Guri Ingebrigtsen hadde offentlig gitt sin støtte til et slikt forsøk. Departementet gikk i høringsnotatet inn for å godkjenne et begrenset antall forsøk under forutsetning av at eventuelle sprøyterom bygges inn i et bredere omsorgs- og aktivitetstilbud, og at forsøkene evalueres.

Vår nåværende sosialminister, Ingjerd Schou, ga tidlig uttrykk for at hun var skeptisk til etablering av sprøyterom. I mai 2002 konkluderte sosialministeren med at regjeringen ville si nei til sprøyteromsforsøk. En tid så det ut til at dette også ville bli stortingsflertallets standpunkt, men etter at Sosialistisk Venstreparti snudde i saken ble det klart at de sammen med Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet dannet flertall for etablering av sprøyterom.

SV understreket at betingelsen for å gå inn for et slikt forsøk, er at sprøyterommet må knyttes til et fagmiljø med mulighet til oppfølging og hjelp til den enkelte bruker. Oslo bystyre, som allerede i oktober 2001 gikk inn for etablering av sprøyterom i hovedstaden, ga i sitt vedtak uttrykk for det samme da de gjorde det klart at et slikt forsøk må knyttes opp til allerede eksisterende helse- og omsorgstiltak. Dette er også Pro Sentrets standpunkt.

I skrivende stund har Pro Sentret, som har gjort det eneste forsøket med sprøyterom som har direkte overføringsverdi til nye forsøk, ikke fått forespørsel om å være med på et nytt sprøyteromsprosjekt. Vi registrerer at det er Rusmiddelstaten i Oslo som har fått det oppdraget og at det er under planlegging. Det synest uklart når prosjektet skal settes i gang. Vi er spent på å se målsettingen med og den endelige utformingen av prosjektet. Økt verdighet og bedring av helse for injiserende rusmisbrukere vil forhåpentligvis være det primære målet også med dette sprøyterommet.

Særskilte problemer

UNGE KVINNER PÅ GATA I OSLO

Med jevne mellomrom blir det satt fokus på om prostitusjonsstrøket i Oslo tiltrekker seg mange unge jenter. Pro Sentret har aldri kunnet dokumentere at dette er et omfattende fenomen. Snarere tilhører det sjeldenhetene at vi møter eller hører om jenter under 18 år som selger sex på gata i Oslo. I løpet av 2002 kom vi dog i kontakt med unge kvinner som nylig var blitt myndige eller i begynnelsen av tyveårene. Disse kvinnene kommer ofte i følge vår statistikk opprinnelig fra Oslos nabofylker, og har hatt mye kontakt med hjelpeapparatet på hjemstedet. En bakgrunn i barnevernets omsorg er ikke uvanlig. Jentene bruker en del illegale rusmidler, men har ikke nødvendigvis utviklet en avhengighet. Enkelte har diagnoser fra barne- og ungdomspsykiatri. Å gjenskape tillit til voksne og kartlegging av hjelpebehov er våre primære mål i møte med dem. Der Uteseksjonen har etablert kontakt, søker vi å forsterke denne for å motvirke en nærmere tilknytning til prostitusjonsmiljøet.

Vi opplever at Oslo og østlandsområdet er lite velutbygd hva gjelder tilbud til denne gruppa. Ofte er både de akutte og de mer langsiktige botilbudene dominert av erfarne kvinner med lang fartstid i både prostitusjon og rusmisbruk, og det samme gjelder for de fleste behandlingstilbudene. Tiltakene kan dermed, etter vår mening, nærmest fungere som en type ”opplæringsinstitusjoner” og opphold i dem forsterker tilhørigheten i rusmiljøet. Dette er et

problem, og en utfordring for dem som skal utforme spesialisttjenester til denne gruppa etter de nye reformene.

PSYKISKE LIDELSER OG MANGEL PÅ TILBUD

I vårt gatenære arbeid har vi registrert psykiske problemer og psykiatriske lidelser i tiltagende omfang i 2002. Feltpleien og våre ansatte vurderer ukentlig at enkelte brukere har behov for psykiatrisk behandling, og at de ikke vil kunne nyttiggjøre seg polikliniske tilbud på en særlig god måte. Imidlertid er som kjent kapasiteten på de psykiatriske sykehusene sprengt, både hva gjelder akutt- og subakuttplasser. I de enkelttilfellene hvor brukerne har blitt henvist og tatt inn i psykiatriske avdelinger, opplever vi at de skrives ut før utredning er gjennomført og/eller adekvat medisinerer er iverksatt. Vi får fortsatt meldinger om at de psykiatriske avdelingene ikke benytter seg av metadon eller andre abstinensdempende medikamenter. Kvinner med sterke psykotiske symptomer henvises derfor til å søke avrusningsplass og å gjennomføre et slikt opphold, før de tilbys hjelp. Således ser vi at samfunnet ikke imøtekommer denne brukergruppas behov. Det er fortsatt i stor grad byens ulike hospitser som utgjør tilbudet til syke og behandlingstrengende mennesker, som lever svært utsatt i en hverdag preget av fattigdom, vold, og sosial utstøtning.

Kirkens Bymisjons Nattergalen er et eksempel på at det er mulig å tilrettelegge bedre omsorgstilbud for kvinner som har en bakgrunn som preges av rusmisbruk, psykiske lidelser, bostedsløshet og tilhørighet i prostitusjonsmiljøet. En gruppe som det ordinære hjelpeapparatet ikke ser seg i stand til å betjene. Pro Sentret mener det bør finnes flere slike tiltak, både for kvinner og menn.

Prosjekt Rus og Psykisk lidelse, ved Tøyen Distriktpsikiatriske poliklinikk, har slik vi erfarer det, bidratt til å bedre oppfølging og samordning av hjelpen til mange av våre brukere. Imidlertid kan det se ut til at ei heller dette prosjektet har makt til å forsere vanskelighetene som beskrevet ovenfor, og konsekvensen for pasientene er at de ender opp uten adekvate tilbud.

KOMMUNETILHØRIGHET

Nærmere to tredjedeler av varmestuas brukere kommer opprinnelig fra andre kommuner enn Oslo. Halvparten av disse melder etter hvert flytting hit til byen. Årsakene til at så mange velger å melde flytting til Oslo er flere. Det er sannsynlig at det blant annet har å gjøre med pris/tilgang på illegale rusmidler, prostitusjonsmarkedet som finansieringsmulighet samt et bredere tiltaksapparat. Videre opplever mange sterk stigmatisering i hjemkommunen eller manglende behandlingstilbud i distriktet, og å reise tilbake er ikke et realistisk eller ønsket alternativ.

Mange av kvinnene har ikke et fast sted å sove, og de tilbringer nettene med å selge seksuelle tjenester på prostitusjonsstrøket i Oslo og dagene med å skaffe seg stoff og et sted å injisere det. Da er hjelpeapparatet vanskelig å forholde seg til - med dets telefontider og interne arbeidsdelinger, formalkrav til henvendelser og stort arbeidspress. Når en i tillegg skal forsøke å få to sett med sosialtjenester i to ulike kommuner til å *enes* om en ansvarsdeling og akseptere kvinnens egne valg, blir oppgaven ofte uoverkommelig.

I perioden fra de kommer til byen og til de aksepteres formelt ved et sosialsenter her, er kvinnene henvist til de akutttilbudene som ikke ekskluderer i forhold til formell tilhørighet.

Mange får derfor overhode ikke hjelp i form av sosialstønning til livsopphold, midlertidig bopel eller en vurdering av eventuelle andre hjelpebehov i henhold til Lov om sosiale tjenester, kapittel 6.

Kvinnene i situasjoner som beskrevet her, har en livssituasjon som er svært uverdigg og vi ser også ofte at deres psykiske og somatiske helse raskt forverres. På Pro Sentret forsøker vi å bistå og motivere den enkelte kvinne til å få opprettet kontakt med hjelpeapparatet, og å bidra til at hennes ønsker og egen vurdering av sin situasjon blir hørt. Det oppleves ofte som å sloss mot vindmøller.

Vold

VOLD FRA KUNDER:OMFANG OG KARAKTER

Pro Sentret startet i 2001 en systematisk registrering av voldsepisoder kvinnene i gateprostitusjonen forteller om. Vi har fortsatt denne registreringen i 2002. Det har vært en markant økning i antall registreringer fra 37 episoder i 2001 til 61 i 2002. Vi tror ikke at dette nødvendigvis avspeiler en reell økning av volden. Vi har merket at jo mer fokus ansatte har på denne problematikken, jo oftere forteller kvinnene om hva de har vært utsatt for. Det er viktig å understreke at tallene vi har kommet fram til nok er en underregistrering. Vi vet at mange av kvinnene ikke forteller om volden de blir utsatt for av kunder.

Av de 61 rapporterte voldsepisodene var det 23 voldtekter og tre voldtektsforsøk. Én av våre brukere ble drept av en kunde. Annen vold omhandler blant annet slag og spark, å bli truet med kniv, å bli brent med lighter og innesperring over lengre tid. Volden er ofte svært grov og vi opplever at kvinnene har en høy terskel for hva de anser som vold. 11 kvinner sa de hadde politianmeldt volden, og én fortalte at hun mente politiet skulle ta ut offentlig tiltale mot gjerningsmannen.

ANMELDELSE OG RETTSLIG FORFØLGELSE

Et klart mindretall (18%) av kvinnene som har fortalt om vold fra kunder har også anmeldt overgrepet. Vi vet at motstanden mot å anmelde blant annet grunner seg i en generell oppfatning om at det likevel ikke nytter. Dette er basert dels på egne erfaringer og dels på myter/historier fra andre om politi og rettsapparatet. Som i 2001 ble representanter fra Sedelighetsavsnittet ved Oslo Politikammer også i 2002 invitert til å delta på et brukermøte i varmestua. Møtet ble brukt til å diskutere blant annet anmeldelsesprosessen og møtet med politiet. Vi vil legge til rette for et slikt møtepunkt også i året som kommer. På brukermøtet ble det også diskutert én konkret kunde, som over flere år har utsatt kvinner for grove overgrep. Ingen av kvinnene har anmeldt kunden og han er fremdeles på frifot. Politiet kjenner til mannen, og har uttrykt et sterkt ønske om at kvinnene skal anmelde ham.

Når det gjelder kvinnenens erfaring med rettsapparatet, har det i løpet av 2002 kommet noen oppløftende dommer som viser at kvinner med prostitusjonserfaring kan bli tatt på alvor. At det fortsatt også eksisterer svært tvilsomme holdninger viser en dom der en mann ble frikjent for å ha voldtatt en prostituert. Retten uttalte blant annet:

”Det er i og for seg heller ikke overraskende at tiltalte kan ha anvendt vold, i den opphissede tilstand han på dette tidspunkt må ha vært i, for å oppnå samleie når han ikke klarte å betale for seg”.

ADVARSLER

Et av Pro Sentrets tiltak i forhold til kundevold, er en oppslagstavle på varmestua der kvinnene kan henge opp anonyme advarsler om voldelige kunder for å advare de andre kvinnene. Eksempler på slike advarsler kan være:

Vær obs! natt til 16 aug 2002
Kvinne ble voldtatt analt, plaget og slått i parken av en norsk kunde som kjørte en sølvgrå/-brun Volvo. Han er skallet og bruker briller, og snakker østlandsdialekt.

Vær forsiktig! Nov 2002
Kvinne ble utsatt for en grov voldtekt av en utenlandsk mann i 30 årene. Han kjører en ny, mørkeblå BMW. Han er kjekk å se på og snakker gebrokkent norsk. Han bor .... Under leiligheten hans ligger det en bar/restaurant. Kvinnen ble også truet med kniv og holdt innestengt i leiligheten hans i 5-6 timer. Politiet er orientert.

POLITIETS ROLLE

Kvinnene kan orientere politiet anonymt gjennom Pro Sentret, dersom de ikke ønsker å anmelde en hendelse. Vi sender da en melding om voldsepisoden med eventuelle beskrivelser av kunden og bilen hans til Sentrum politikammer. Denne blir distribuert til alle patruljer.

Kvinnene i gateprostitusjonsmiljøet sier generelt sett at de syns det er trygt at politiet er til stede på prostitusjonsstrøket. De gir likevel uttrykk for at de ønsker seg en fast gruppe som de kjenner og stoler på, slik som Oslo politikammers prostitusjons- og hallikgruppe som eksisterte mellom 1982 og 1991. Pro Sentret tror en slik gruppe ville kunne skape større trygghet på prostitusjonsstrøket, samt føre til at flere av kvinnene ville velge å anmelde voldsepisoder.

KJÆRESTEVOLD OG VOLD I RUSMILJØET

Kvinner i gateprostitusjonsmiljøet blir ikke bare utsatt for vold fra kunder. Om lag 80 % av de norske kvinnene som selger sex på gata er en del av det etablerte rusmiljøet. Dette er et miljø som preges av mye fysisk og psykisk vold. En del kvinner forteller også at de blir slått eller utsatt for annen vold av kjærester. Vi har ikke tall på omfanget av denne volden, men erfarer også her at kvinnene har en høy terskel for hva de tolererer og at volden sjelden blir anmeldt.

Krisesentrene avviser kvinner som bruker illegale rusmidler. Pro Sentret ser dette som et problem, da kvinnene i rusmiljøet således står uten tilbud om skjerming og støtte i kritiske situasjoner. Dette bidrar også til å øke kvinnenes følelse av å være mindreverdige og utstøtte fra storsamfunnet.

Individuelt oppfølgingsarbeid

Pro Sentret har lang erfaring med systematisk oppfølgings- og rehabiliteringsarbeid med kvinner og menn som har prostitusjonserfaring. Vi tilbyr oppfølging av enkeltklienter med fokus på bl.a. temaer som prostitusjon, seksualitet, familieproblematikk, som for eks. barn, kjæreste og foreldre, incestproblematikk, rusmestring, behandling og spørsmål som omhandler økonomiske vansker. Vi er for tiden tre sosialkonsulenter som er tilknyttet vår oppfølgingsseksjon.

De fleste som benytter seg av tilbudet blir i dag rekruttert fra Pro Sentrets egen seksjon for helse og gatenære tiltak; varmestua og det oppsøkende arbeid på gata. De som benytter seg av dette tilbudet er de som har behov for – og ønsker – en tettere oppfølging enn det varmestua tilbyr. Vi får også direkte henvendelser fra kvinner og menn med prostitusjonserfaring som ikke har kontakt med Seksjon for gatenære tiltak. De oppsøker Pro Sentret og/eller tar kontakt over telefon, og ber om å få komme til faste samtaler. Det skjer også at henvisninger kommer fra et annet hjelpetiltak.

I tillegg til oppfølgingsarbeidet har de samme sosialkonsulenter også ansvar for å ta i mot akutte henvendelser i samarbeid med seksjonen for helse- og gatenære tiltak, feltpleien og ekspedisjonen.

Målsetting

Brukerne har ulike målsetninger med å ta kontakt med oppfølgingsseksjonen. Noen ønsker ganske enkelt noen å snakke med. Da er den viktigste oppgaven i første omgang å være tilstede og lytte. Andre kommer med mer konkrete ønsker, som for eksempel hjelp til kontakt med sosialkontor eller andre deler av hjelpeapparatet.

De fleste ønsker endring på et eller annet plan. I første omgang er det ikke alltid at prostitusjonen er det området de fleste ønsker endring på. Andre ting må gjerne være på plass først – avslutte rusmisbruk, en ordnet økonomi og et fast sted å bo. Men også her er hver enkelt bruker forskjellig. Målsettingen for kontakten defineres av den enkelte i samarbeid med sosialkonsulent. Med bakgrunn i Pro Sentrets ideologi er vi tydelige på at det er kvinnens/mannens egne valg, som er utgangspunktet for samarbeid. Hun er ekspert på egen situasjon. Enten hun velger å bli i prostitusjonen eller ønsker bistand til alternative løsninger gir vi henne støtte og eventuelt hjelp til å vurdere konsekvensene av valget. Underveis vurderer vi sammen med den enkelte om det er nødvendig med en mer systematisk oppfølging enn det hun i utgangspunktet har bedt om.

Det er likevel en viktig målsetning å forebygge prostitusjonskarrierer til kvinner (og menn) som nylig har debutert i prostitusjonen. I arbeidet med unge kvinner som er nye i prostitusjonen arbeider vi for å unngå at de i for stor grad etablerer seg på Pro Sentret og i prostitusjonen, og vi prøver i stedet å henvise dem til andre hjelpetiltak.

Metoder

I vårt oppfølgingsarbeid legger vi vekt på å etablere en god relasjon til klienten. Hvert menneske vi møter er forskjellig, og en forutsetning for en god relasjon er at arbeidet blir tilpasset det enkelte individ. Respekt, akseptering, empati, forståelse, samarbeid og likeverd er nøkkelord i alt arbeidet vi gjør. Det er en forutsetning for at endring kan finne sted.

Vi bruker ulike samtaleteknikker tilpasset den enkeltes behov. Kognitive teknikker er viktige redskaper for å få opp den enkeltes bevissthetsnivå om de valgene hun/han gjør. Andre teknikker kan fokusere på folks ressurser.

Det er store forskjeller på hvordan prosessen med å slutte i prostitusjonen forløper. For noen er det lett å slutte når de praktiske forholdene har falt på plass. For andre kan det være lett å ty til prostitusjonen når en møter motgang – av økonomisk eller annen art. Det kan være mange grunner til det. For noen fyller prostitusjonen et tomrom, eller den bøter på ensomhet. Andre kan oppleve å føle at ”Jeg fortjener ikke å ha det så bra”, og går tilbake til prostitusjonen av den grunn.

Oppfølgingsseksjonen har også brukt gruppevirksomhet som metodikk i rehabiliteringsarbeidet. To av sosialkonsulentene hadde i år 2001 en nettverksgruppe for kvinner som var kommet langt i egen rehabilitering. Denne gruppa eksisterte ikke i 2002, men fra 2003 har vi tatt initiativ til å starte en ny gruppe. Vi har kalt gruppa for *ressursgruppa*. Vi har i utgangspunktet samlet en gruppe på ca.10 brukere som har kommet langt mht. sin egen utvikling. Flere har sluttet å prostituere seg eller er på vei ut av prostitusjonen og evt. sitt rusmiddelmisbruk. Disse brukerne sitter inne med mye kunnskap og erfaring på hva som har vært til hjelp for dem selv i rehabiliteringsfasen.

I samarbeid med ressursgruppa, må vi også finne ut hvordan denne kunnskapen og erfaringen best kan komme til nytte i bl.a. rehabiliteringsarbeidet framover. For eks. skal gruppa hjelpe de øvrige brukerne av Pro Sentret med deres rehabilitering, og/eller skal gruppa være en drivkraft i å prøve å påvirke politikere m.h.t. lover og forskrifter som har betydning for folks muligheter til rehabilitering? Vi ser fram til å sette i gang med dette prosjektet, og håper vi klarer å løsrive oss fra den tradisjonelle sosialarbeiderrollen og lar brukerne få være ekspertene på eget liv.

”Caseload” er innført som en ny metode i oppfølgingsarbeidet fra 2002. Alle brukere som har kontakt med oppfølgingsseksjonen har en hovedkontakt. I gjennomgang av ”Caseload” drøftes arbeidet med hver bruker med Seksjon for gatenære tiltak for å styrke samarbeidet mellom seksjonene. Målet er å synliggjøre hvordan man arbeider med den enkelte og å få innspill fra kollegaer på hvordan dette arbeidet kan forbedres.

Samarbeidspartnere

En viktig del av arbeidet i oppfølgingsseksjonen er å være et bindeledd mellom brukerne våre og andre deler av hjelpeapparatet. Mange av våre brukere har en vanskelig livssituasjon, og de kan oppleve mange deler av hjelpeapparatet som vanskelig å håndtere. Sosialkonsulentene i oppfølgingsseksjonen kan orientere om brukernes rettigheter og bidra med støtte i møtet med ulike institusjoner.

Mange av brukerne våre er jevnlig tilstede på Pro Sentret ved at de besøker varmestua hyppig. Det gir oss mulighet til å oppdage om tilstanden til enkeltklienter endrer seg i god eller dårlig retning. Dette gjør at vi kan sette i verk tiltak for enkeltpersoner i krise, og henvise eller

formidle kontakt med behandlingsinstitusjoner for rus eller med det psykiatriske hjelpeapparatet.

Sosialkonsulentene sitter også i ansvarsgrupper for enkeltbrukere. I ansvarsgrupper møtes representanter fra ulike institusjoner som har en rolle i klientens rehabiliteringsarbeid. Flere av ansvarsgruppene som oppfølgingsseksjonen deltar i er knyttet til brukere som er i gang med metadonassistert rehabilitering.

Hovedsamarbeidspartnere i tillegg til våre brukere er for tiden sosialsentrene og tiltak under MARIO (metadonassistert rehabilitering). Vi samarbeider med, og formidler bl.a. til sosialsentre, behandlingsinstitusjoner, akuttinstitusjoner, metadontiltak, støttesentre, , arbeidskontor, trygdekontor og boligkontor.

Resultater

I en evalueringsrapport av Pro Sentret og Nadheim fra 1993 kalt *Mødre og engler* slår forfatteren fast at 50% av de intervjuende oppgir å ha sluttet med prostitusjon etter kontakt med oss. Det er et bra resultat. Vi vil alltid ha som mål å forbedre våre metoder for å oppnå best mulig rehabilitering for våre brukere.

Utenlandsk prostitusjon

Prostitusjonsmarkedet endrer seg stadig, både kvalitativt og kvantitativt. Andelen utenlandske kvinner i prostitusjon i Norge øker jevnt og finner sted både på innendørsmarkedet og i gateprostitusjonen. Videre er ikke dette lenger et fenomen som begrenser seg til Oslo og Finnmark. Det finnes utenlandske kvinner i prostitusjon over det ganske land. Pr. 31.12.02 antar Pro Sentret at utenlandsk prostitusjon utgjør omtrent 40 % av det totale markedet.

Definisjon

Med begrepet utenlandsk prostitusjon menes prostitusjon som utføres av kvinner (og noen menn) med utenlandsk opprinnelse. Utenlandsk prostitusjon kan i hovedsak deles inn i to ulike fenomener; migrasjonsrelatert prostitusjon og trafficking. Med trafficking, eller handel med mennesker menes: ”rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller ved å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnyttning. Utnyttning skal som et minimum omfatte utnyttning av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnyttning, ...”¹⁹. Migrasjonsrelatert prostitusjon skiller seg fra trafficking ved at den skjer frivillig, dvs. uten noen form for utnyttelse eller tvang, og som regel uten at en tredjepart er involvert. Vedkommende reiser på eget initiativ over landegrensener for å selge seksuelle tjenester.

Hvor kommer de fra?

Kvinnene kommer fra alle verdens hjørner og oppholder seg i Norge på svært ulikt grunnlag. Enkelte har varig opphold i landet, ofte fordi de er, eller har vært gift med norske menn, eller er nordiske statsborgere. Andre har midlertidig opphold i kraft av å være EU-borgere eller oppholder seg i landet som turister, mens andre igjen har søkt politisk asyl. Det er tre grupper som utpeker seg som de største: øst europeiske kvinner, spesielt fra Russland og Litauen, kvinner fra Thailand og søramerikanske kvinner, spesielt fra den Dominikanske Republikk. Veien til Norge og oppholdsbedingungen er svært ulike for disse tre gruppene. Mange kommer til landet på egenhånd, men det er også tydelig at en del, kanskje spesielt fra Øst Europa og muligens Thailand, kommer hit på en organisert måte.

I året som har gått har fokuset på øst europeiske kvinner i prostitusjon, i stor grad skiftet fra de russiske kvinnene i Finnmark, til de sørøsteuropeiske kvinnene på gata i Oslo. Dette skyldes nok at trafficking har vært høyt opp på agendaen for politikere, relevante organisasjoner og media i år 2002, og at trafficking i stor grad blir forbundet med kvinnene på gata i Oslo og ikke med kvinnene i nordområdene, selv om noen av disse også kommer organisert til Norge.

Både regjeringen og politimyndighetene har uttalt at det er en hovedoppgave å komme den organiserte kriminaliteten til livs og straffeforfølge eventuelle bakmenn. Kvinnene skal ikke

---

¹⁹ FN protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn – 2000, artikkel 3 a)

rammes, men anses som ofre for kjønnshandelen og således gis nødvendig bistand. Likevel har Pro Sentret erfart i året som har gått at utenlandske kvinner, og da spesielt kvinner fra Øst Europa, hyppig har blitt kontrollert av politiet og i stor grad blitt bortvist fra landet. Dette til tross for at Oslo Politidistrikts strategiske plan mot grenseoverskridende kjønnsandel slår fast at slik operativ virksomhet virker mot sin hensikt og skal unngås²⁰. I skrivende stund venter vi fortsatt på regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn.

Pro Sentrets arbeid med denne gruppen.

Den stadig økende andelen utenlandske kvinner og menn i prostitusjon i Norge har ført til at Pro Sentret har hatt et spesielt fokus på denne gruppa de siste årene. Sentrets tilnærming bygger på et menneskerettighetsperspektiv. Dette innebærer at Pro Sentret, i tillegg til å gi nødvendig bistand, har arbeidet aktivt for at kvinnene ikke får sine rettigheter krenket av norske myndigheter, og da særlig politiet.

Målsettingen for arbeidet med utenlandske kvinner i prostitusjon har vært som følger i år 2002:

Hovedmålsetting:

- Pro Sentret ønsker å tilegne seg økt kunnskap om utenlandsk prostitusjon i Oslo/Norge, om kvinnene og deres livssituasjon, samt å nå denne gruppen med Pro Sentrets hjelpetilbud.

Delmål

- Tilegne oss økt kunnskap om kvinnenes bakgrunn og livssituasjon i Norge, for på best mulig måte å kunne hjelpe.
- Nå ut til denne gruppen med Pro Sentrets helse(forebyggende)arbeid, samt øvrige tjenester av både rehabiliterende og skadereduserende art.
- Tilegne oss økt kunnskap om denne delen av markedet, spesielt hvordan og i hvilken grad utenlandsk prostitusjon organiseres, samt følge med på eventuelle endringer i markedet.
- Være til stede i den politiske debatten om utenlandske kvinner i prostitusjon og bidra til å nyansere bildet av kvinnenes situasjon og trafficking som fenomen.
- Utvikle gode metoder for arbeidet.

Kontakt med utenlandske kvinner i prostitusjon har Pro Sentret hovedsakelig fått gjennom sitt oppsøkende arbeid både på innendørsmarkedet og på gata. Fokuset i dette arbeidet har ligget på forebyggende helsearbeid, sikring av juridiske og sosial rettigheter, samt forebygging av utnyttelse og trakassering. Utenlandske kvinner i prostitusjon har ofte så godt som ingen kunnskap om det norske samfunnet og hvilke rettigheter og plikter som følger av deres opphold her. Dette setter dem i en ekstra sårbar posisjon og behovet for informasjon, råd og veiledning er stort. Pro Sentret har derfor utarbeidet flerspråklig brosjyrer for lettere å kunne nå ut til denne gruppen med nødvendig informasjon.

Kvinnene har også ofte liten eller ingen kontakt med det norske helseapparatet. Det har således vært ekstra viktig for Pro Sentret å nå ut til disse med vårt helsetilbud. Det faktum at et økende antall utenlandske kvinner i løpet av året har benyttet seg av våre helsetilbud, indikerer at vi har vært i stand til å nå fram med hjelp av både forebyggende og kurativ art.

---

²⁰ Oslo Politidistrikt: Strategisk plan for bekjempelse av grenseoverskridende kjønnsandel, pkt. 3 A)

Både GU prosjektet, Feltpleien og Helseprosjektet på innemarkedet er populært blant den utenlandske populasjonen. (se egne oppsummeringer om disse tiltakene).

Ansettelse av kulturformidlere

Utvikling i prostitusjonsmarkedet har bydd på nye utfordringer metodisk. Det økende antallet utenlandske kvinner i prostitusjon bidro til at Pro Sentret måtte tenke nytt i forhold til å nå fram til disse. Kulturelle forskjeller, samt språkbarrierer gjorde det til tider vanskelig å etablere kontakt med mange, både på innendørsmarkedet og i gateprostitusjonen. For å imøtekomme dette problemet ansatte Pro Sentret en thailandsk og en russisk "cultural mediator"/kulturformidler. Vi har erfart at det å bruke en kulturformidler åpnet mange dører, og gjorde det betydelig enklere å oppnå kontakt og tillit hos de utenlandske kvinnene. Dette fordi en kulturformidler fungerer både som et bindeledd mellom de kulturelle forskjellene generelt, og i forhold til prostitusjon og offentlige hjelpetiltak spesielt. I tillegg overvant man språkbarrieren. De positive erfaringene så langt gjør at Pro Sentret i enda større grad vil integrere bruken av kulturformidlere i sitt arbeid overfor utenlandske kvinner i framtida.

Oppsøkende arbeid

Pro Sentret driver altså oppsøkende arbeid både på innendørsmarkedet og på gata. Det har vært en økende andel utenlandske kvinner på begge disse prostitusjonsarenaene i 2002.

GATEPROSTITUSJON

Et økende antall utenlandske kvinner i gateprostitusjon bidro til at Pro Sentrets gatenære tiltak i 2002 har jobbet særskilt opp mot denne gruppen. Målsettingen har vært å ha et spesielt fokus på utenlandske kvinner i prostitusjon i Oslo og deres spesielle problemer, samt å nå ut til denne gruppen med Pro Sentrets hjelpetilbud. Videre har det vært en målsetting å overvinne språkbarrieren og å utvikle god registrering og dokumentasjon. Det ble utviklet et nytt registreringsskjema til dette formål. En stor andel av de utenlandske kvinnene på gata i Oslo kommer fra Øst Europa. For bedre å kunne etablere kontakt med disse kvinnene og således få tak i deres historie og hjelpebehov, har den russiske kulturformidleren jobbet sammen med det teamet som driver oppsøkende arbeid ute. Dette ga raskt svært gode resultater og Pro Sentret har nå god kontakt med flere kvinner fra ulike nasjoner i Øst Europa.

INNENDØRSMARKEDET

I tillegg til helseprosjektets oppsøkende arbeid på massasjeinstitutter og i leiligheter (se neste kapittel) har en av Pro Sentrets ansatte drevet oppsøkende arbeid på andre deler av markedet. En har gjennom dette arbeidet vært i stand til å etablere kontakt med utenlandske kvinner som selger seksuelle tjenester på innendørsmarkedet, i tillegg til de norske. Spesielt viktig har det vært at vi her har hatt mulighet til å etablere kontakt med de som er mobile og som således reiser rundt til ulike steder i Norge. Målsettingen for dette arbeidet har vært det samme som for det oppsøkende arbeidet på gatenivå..

Alt i alt har imidlertid det oppsøkende arbeidet overfor utenlandske kvinner og menn i prostitusjon vært av stor betydning for vår forståelse av denne gruppen. Vi har fått langt større innsikt i deres bakgrunn, grad av organisering, samt livssituasjon her til lands. Denne

informasjonen er avgjørende for at Pro Senteret framover skal kunne tilrettelegge og utforme sitt hjelpetilbud på en måte som også kommer disse kvinnene til gode.

INTERNASJONALT SAMARBEID

Mobiliteten i prostitusjonsmarkedet, både nasjonalt og internasjonalt, har økt de siste årene. Migrasjonsrelatert prostitusjon og trafficking er begge fenomener som krever internasjonalt samarbeid for å møte dem på en konstruktiv måte. Som en følge av dette har Pro Sentret også i 2002 initiert og opprettet samarbeid med ulike organisasjoner i Russland og Baltikum som jobber aktivt i forhold til smittevern, prostitusjon og trafficking. Vi har allerede samarbeidsprosjekter i Litauen, St. Petersburg og Murmansk og flere er under forhandlinger både i Latvia, Estland og Murmansk. Prosjektene er finansiert ved norske og amerikanske midler. Det er for 2003 lagt opp til en utstrakt hospitering på Pro Sentret av partnere fra Litauen og St. Petersburg.

I tillegg deltar Pro Sentret i ulike internasjonale faglige nettverk på prostitusjon. De mest sentrale er:

- TAMPEP   Transnational Aids/STD Prevention among migrant Prostitutes.
- EUROPAP   European Project for Aids Prevention in Prostitution
- ENMP   European Network for Male Prostitution
- Nordisk Prostitusjonsnettverk – en samling forskere og sosialarbeidere som arbeider med prostitusjon

UTADRETTET VIRKSOMHET

Pro Sentret driver utstrakt utadretta virksomhet ved å delta på nasjonale og internasjonale konferanser bl.a. rundt tema migrasjonsrelatert prostitusjon og trafficking. Videre har Pro Senteret deltatt aktivt i regjeringens forarbeider til den nasjonale handlingsplanen mot handel med kvinner.

I 2002 har Pro Sentret hatt besøk av en rekke ulike organisasjoner, media, politikere og andre som ønsker informasjon om vårt arbeid og innblikk i den viten senteret besitter om hva som til en hver tid skjer på markedet i forhold til utenlandsk prostitusjon. Likeledes holder Pro Sentret i ulike sammenhenger foredrag om dette.

Konklusjon

Pro Sentret har i året som har gått jobbet aktivt i forhold til å etablere god kontakt med de ulike miljøene av utenlandske kvinner i prostitusjon, og vi har nådd fram til mange med våre tilbud. Mye står imidlertid ugjort. Antallet utenlandske kvinner i prostitusjon i Norge vil neppe avta i nærmeste framtid, slik at en vil fortsatt stå overfor en rekke svært varierte og sammensatte utfordringer på dette området. Pro Sentret vil derfor videreføre og intensivere det arbeid som er påbegynt overfor utenlandske kvinner i prostitusjon, både på individuelt og strukturelt nivå, så vel som nasjonalt og internasjonalt.

Helseprosjektet på innemarkedet

Pro Sentret startet i oktober 2000 et helseprosjekt rettet mot prostitusjonen på innemarkedet i Oslo. Vi har siden den gang jobbet med helseforebyggende og skadereduserende tiltak. Arbeidet har samtidig vært drevet ut fra et rettighetsperspektiv som bygger på begrepet empowerment. Ved å gi råd og veiledning på sosiale, økonomiske og juridiske spørsmål ønsket vi å styrke og bevisstgjøre kvinnene deres posisjon; hvilke rettigheter, krav og plikter de har i samfunnet. Selv om det er kvinner vi hovedsakelig har jobbet med, har vi også truffet enkelte menn som selger seksuelle tjenester på innemarkedet i året som gikk.

Prosjektet har i 2002 vært finansiert av midler fra Sosial- og Helsedirektoratet og Pro Sentret.

Organisering

Det har i utgangspunktet vært en fast ansatt som har satt av en dag i uka til prosjektet. På grunn av behov for forberedelser, oppsummeringer, rapporteringer og dessuten oppfølging av enkeltsaker, har det reelt gått mer tid til prosjektarbeidet enn som så. En spansktalende jordmor/sykepleier var knyttet til prosjektet fra starten av og fram til sommeren 2002. Da overtok 2 andre jordmødre/sykepleiere, hvor av den ene også var spansktalende. De alternerte i stillingen ut året. De spansktalende har fungert som "cultural mediators" (kulturformidlere) og tolker, spesielt i forhold til det dominikanske miljøet.

Ett mål for året var å ha mer fokus på enkelte lukkede miljøer, der i blant det thailandske. Vi hadde tidligere engasjert en thailandsk kvinne til å ringe på thaiannonser for å gi informasjon om Pro Sentret og helseprosjektet vårt. På grunn av stor egenaktivitet på det mobile markedet ble det etter hvert vanskelig for henne å følge opp. Høsten 2002 engasjerte vi imidlertid en annen kvinne fra Thailand, også med egen erfaring fra markedet. Hun hadde bodd i Norge i mange år, snakket bra norsk og var bofast i Oslo. Hun har fungert som en døråpner og kulturformidler og dermed gitt oss unik innpass i det ellers så lukkede miljøet.

Arenaene på innemarkedet

MASSASJEINSTITUTTER

Massasjeinstituttene skiller seg ut ved at de annonserer med adresse. Kundene kan dermed komme direkte til instituttet uten å ringe for å gjøre en avtale på forhånd. Instituttene varierer stort på miljø og hvilke nasjonaliteter som jobber der. Enkelte kan være rene thai-institutter, mens andre har et mangfold av medarbeidere fra flere kontinenter. Antall kvinner som til en hver tid jobber på de forskjellige instituttene strekker seg også fra en håndfull til over 30 kvinner som går i turnus.

Det har vært en viss bevegelse blant instituttene i år 2002. Enkelte ble planlagt avvirket, mens andre ble stengt etter for eksempel press fra nye gårdeiere eller naboer. Andre nye har imidlertid åpnet i løpet av året. Der har vi til tider truffet på noen av de samme kvinnene som tidligere jobbet på de nå nedlagte stedene. Lokalene til massasjeinstituttene er regulert til næringsvirksomhet.

Det har i løpet av hele 2002 vært ca.15 forskjellige massasjeinstitutter i Oslo. Vi har oppsøkt 12 av dem, hvor vi til sammen har avlagt 72 besøk.

LEILIGHETER

Mange av kvinnene velger å jobbe ut fra leiligheter. Det er enten eide eller leide leiligheter, hvor 1-2 eller flere går sammen om å dele på døgnet og utgiftene. Alle annonserer med eget mobilnummer, uten at adressen er oppgitt. Kundene må derfor ringe på forhånd og det må inngås en avtale før de får vite hvor leiligheten befinner seg.

I 1995 kom det inn en presisering i Straffelovens §202, den såkalte hallikparagrafen. Utleier av lokaler og leiligheter, hvor det forekommer prostitusjon, kunne nå rammes. En konsekvens av dette har blitt mye flytting til stadig nye leiligheter. Vi har for eksempel fulgt det dominikanske miljøet i 4 forskjellige leiligheter i 2002.

Vi har i løpet av året gått oppsøkende i 6 forskjellige leiligheter, med til sammen 12 besøk.

Flere av kvinnene vi har møtt alternerer med å være aktive på flere arenaer. Dette er arenaer hvor vi i 2002 ikke har drevet direkte oppsøkende arbeid, men hvor temaer relatert til disse virksomhetene, ofte har kommet opp i samtalene med kvinnene. Disse arenaene er kort skissert:

- *Mobil prostitusjon*: Fenomenet med mobil prostitusjon hadde en markant økning for et par år siden og har siden holdt seg stabilt. Det viser tydelig at etterspørselen er stor over hele landet. Det blir annonserert med egne reiseruter; det vil si at dato, sted og mobilnummer oppgis.
- *Escorteprostitusjon*: Escorte betyr at man selger sine tjenester for en lengre periode av gangen. Det kan dreie seg om alt fra en kveld/natt, en helg, en uke, som ledsager til en forretningsmiddag, reiser o.a.
- Hotell, restaurant og klubbprostitusjon: Vi har fått informasjon om at det foregår prostitusjon i enkelte barer, klubber og restauranter i Oslo. Informantene har også fortalt om stor aktivitet i barer på de fleste hotell i de større byene i Norge.
- *Internett/telesexmarkedet*: Flere av de som annonserer i aviser og kontaktblader, er også inne med annonse på nettet. Kontaktformidlingen og alle mulighetene disse former for kommunikasjon gir, har blitt bokstavelig talt grensesprengende.

Målsettinger

Målsettingene for prosjektet har vært:

- Å gi god og adekvat veiledning om helsespørsmål på en konkret måte
- Å gi råd og veiledning om sosiale, økonomiske og juridiske spørsmål og rettigheter
- Innhente kunnskap om miljøene
- Vurdere videre samfunnsmessige tiltak

Vi håpet å oppnå:

- At kvinnene (og mennene) vil kunne få hevet sin livsstandard ved at de på en bedre måte kan ta vare på helsa si
- At kvinnene (og mennene) vil kunne dra mer nytte av det offentlige hjelpeapparatet ved eventuelle vansker/behov de måtte ha
- At vi kunne få opplysninger om prostitusjonsmiljøene på innemarkedet, noe som vil gjøre oss i stand til å gi mer presise tilbud

Metoder

Helseprosjektet har vært et nybrottsarbeid som har gitt oss innpass på nye arenaer. Det har derfor i seg selv vært en viktig metode i kontaktetableringen med aktørene i disse miljøene.

- *Annonsering*: Vi har hatt en egen gratis annonse om helseprosjektet når det har vært plass til det i et bransjerettet blad. Bladet kommer ut regelmessig og distribueres til større byer over hele landet. Massasjeinstituttene, enkeltpersoner og telesexmarkedet annonserer sine tjenester der. Deler av annonseteksten vår har til tider også vært oversatt til spansk, russisk og thai.
- *Ringe på annonser*: Vi har hatt fast tilgang på de bransjerettede avisene og kontaktbladene. Hensikten er både å ha en oversikt over markedet og eventuelle forandringer/tendenser, samt å ringe på enkeltannonser. Vi ønsker å gi informasjon og å gjøre avtaler, enten om vi skal oppsøke dem eller at de vil komme til kontoret på Pro Sentret. Vi har også benyttet oss av kulturformidlerne knyttet til prosjektet til å ringe på de respektive annonsene, bl.a. for å unngå eventuelle misforståelser på grunn av språkproblemer.
- *Oppsøkende arbeid*: Vi har i løpet av 2002 fortsatt et oppsøkende arbeid på tirsdag ettermiddag/kveld. I de aller fleste tilfellene har vi gjort avtale om besøket på forhånd, men enkelte steder har vi også etter hvert fått en stående avtale om at det er ok at vi stikker innom når vi har tid og anledning. Vi har vært på opp til seks forskjellige institutter/leiligheter på en kveld. Det har klart vist seg å være for mange, og vi har vel erfart at maks. Tre avtaler kan være en riktig grense å sette. Enkeltpersoner i miljøene har vært nyttige informanter og veiledere og har introdusert oss videre til nye kontakter.

Vi hadde tidligere hatt noe kontakt med ett thai-institutt, men fra høsten 2002 begynte vi imidlertid å jobbe systematisk i forhold til dette miljøet. Den thailandske kulturformidleren som vi hadde engasjert gjorde avtaler og var med oss rundt på det oppsøkende arbeidet. Etter hvert ble vi også godt kjent på de forskjellige stedene, og kunne om nødvendig dra ut uten henne.

Hvem vi har truffet?

Enkelte av instituttene og leilighetene hadde en politikk på at de bare ønsket norske eller nordiske kvinner som ansatte. Om lag 40 % av kvinnene i prostitusjonen i Norge er imidlertid av utenlandsk herkomst.

Den største gruppen utenlandske kvinner vi har møtt i år 2002 var thailandske kvinner. De fleste av dem bodde fast i Norge, var gift eller hadde vært gift med norske menn. En høy andel av de thailandske kvinnene var også gift/skilt i Sverige eller andre europeiske land, og kom til Norge i kortere eller lengre perioder for å jobbe som prostituerte. En annen stor gruppe utenlandske kvinner vi traff gjennom helseprosjektet kom fra Den Dominikanske Republikk. Enkelte av dem var også gift her i landet, mens andre var på turistvisum og reiste mellom flere land i Europa.

Mange av kvinnene med utenlandsk herkomst har et stort forsørgeransvar. Det gjelder både for eventuell familie her i landet, men spesielt i forhold til familie i hjemlandet. Konsekvensen er at mange jobber mye, og sånn sett blir en ekstra sårbar gruppe. Foruten kvinner med norsk opprinnelse har vi truffet kvinner (og menn) fra følgende land: Thailand, Den Dominikanske Republikk, Brasil, Peru, Kamerun, Uganda, Eritrea, Kenya, Sør Afrika, Russland, Albania, Eks-Jugoslavia, Portugal, Spania, Tyskland, Belgia, Danmark og Sverige.

Vårt tilbud

Vi har gitt tilbud om gratis vaksine mot Hepatitt A og B. Det er en kombinert vaksine som settes i tre doser; med ca.1 mnd. mellom 1. og 2. dose og ca.6 mnd. mellom 2. og 3., noe som automatisk ga oss nye avtaler med muligheter for å møte stadig nye kvinner. Vi har også delt ut gratis kondomer og glidekrem.

Begge disse tilbudene var konkrete attraktive tilbud som har vært velkomment over alt hvor vi har vært. Det gir oss samtidig mulighet til å komme i posisjon i forhold til andre aktuelle temaer og problemstillinger.

Vi har en helsekoffert med på oppsøkende som inneholder demonstrasjonsmateriale og brosjyrer på flere språk, slik at vi får gitt adekvat informasjon om bl.a. sikker sex, kondombruk, hva du gjør ved kondomsprekk, mulige smitteveier, prevensjon og andre helsespørsmål. Vi hadde også med skriftlig materiale med informasjon om Pro Sentret og våre andre tilbud, samt brosjyrer med råd og veiledning på spørsmål av sosial, økonomisk og juridisk karakter.

Flere av de norske eller nordiske kvinnene hadde ved siden av prostitusjonen, også vært i annen jobb eller i en utdanningssituasjon. De utenlandske, og spesielt thaikvinnene, levde derimot veldig isolert i det norske samfunnet, både språkmessig og sosialt. Dette gjenspeilte seg i hvilke spørsmål og problemer de enkelte var mest opptatt av. Ellers var temaer som ekteskap/kjæreste/familie/barn, seksualitet, psykiatri, vold, jobb/skole og bolig ofte aktuelle hos de fleste.

Noen tall fra det oppsøkende arbeidet:

- Vi har besøk tolv forskjellige massasjeinstitutt, 72 besøk totalt
- Vi har besøkt seks forskjellige leiligheter, tolv besøk totalt
- Vi har møtt 187 forskjellige kvinner, derav 116 utenlandske. I tillegg har vi hatt kontakt med ca. 30 kvinner som vi ikke kjenner ved navn.
- Vi har møtt seks forskjellige menn, alle utenlandske
- Vi har gitt hepatittvaksine til 164 forskjellige personer, 160 kvinner og fire menn
- Vi har delt ut ca 20 000 kondomer og ca 1500 pakninger med glidekrem

Statistisk årsoversikt

2002 Pro Sentret Årsoversikt	Resultat 2002	Resultat 2001	Resultat 2000	Plan for 2002
TOTALT ANTALL BRUKERE	1300	847	808	630
(derav utenlandske)	400	161		
KVINNER	1249	755	697	555
(derav nye)	426	290	115	
MENN	51	92	111	75
(derav nye)	14	48	27	
Polikliniske brukere				
Kvinner	683	301	229	
Menn	49	61	86	
Totalt antall forskjellige brukere, kvinner og menn	732	362	315	230
Varmestua				
Ulike brukere	487	408	465	400
Antall besøk	7027	6344	6489	6000
Snitt besøk pr dag (7027:251 dgr)	28	25,1	25,9	24
Snitt ulike brukere pr.dag (6416:251dgr)	25,6	22,9	23,3	21
Oppsøkende				
Kvinner	548	317	375	280
Menn	7	42	52	
Totalt	555	359	427	280
Patruljer Ute	124	141	152	100

KOMMENTARER

- **Vedr. kvinner:** Det er en klar økning i antall nye kvinner. Hovedgrunnen til dette er neppe en økning i markedet alene, men gjenspeiler først og fremst at vi har øket vår aktivitet. Det er også en økning på varmetua, både i antall brukere og særlig i besøk. Polikliniske brukere omfatter både arbeid på Oppfølgingsseksjonen, Innendørsprosjektet, Resepsjonen og Varmestua (bl.a. førstegangsamtalene). Her er det en vesentlig oppgang som *i hovedsak* kan tilskrives vår økte aktivitet på innemarkedet.
- **Vedr. menn:** Nedgangen gjenspeiler omorganiseringen av seksjon for mannlig prostitusjon. Det har ikke vært et eget oppsøkende arbeid i forhold til menn siste år.
- **Oppsøkende :** Det er en økning av patruljer på det vanlige gateprostitusjonsfeltet (Nedgangen i antall patruljer i forhold til i fjor forklares ved at vi da hadde et eget prosjekt "Ung Felt" som sto for 41 patruljer.). Det er en klar økning i antall utenlandske i gateprostitusjonsmiljøet. Vi er i gang med å analysere om denne økningen er "på bekostning" av norske i miljøet. Økningen på kvinner truffet på oppsøkende er større enn økningen i varmetua.

Produksjonstall for kompetansesenteret

OVERSIKT OVER UNDERVISNING, HOSPITERING OG LIGNENDE I 2002

Kompetansesenter - oppgaver:	Resultat 2001	Resultat 2002
Antall enkeltoppdrag:		
A) Undervisning til Høgskoler/høgskolestudenter	45	37
B) Veiledning, orientering til Hjelpeapparat, politi og lignende	42	42
C) Foredrag/orienteringer til ideelle organisasjoner, politiske partier o.l.	16	24
D) Foredrag/orienteringer til Skoleelever	25	26
E) Deltakelse i råd og utvalg	28	41
F) Kontakt med presse	124	125
G) Reiser/foredrag/studieturer til utlandet eller besøk fra utlandet	<u>18</u>	<u>40</u>
	<u>298</u>	<u>335</u>
Derav utenbys oppdrag	68	69

KOMMENTARER

Det har vært en økning i etterspørselen etter kompetansesentertjenestene. Interessen fra media har vært like høyt som i fjor. De viktigste sakene som pressen har beskjeftiget seg med i 2002 har vært:

- Trafficking, knyttet til filmen *Lilja 4-ever* og til regjeringens arbeid med handlingsplanen
- Utenlandske kvinner i prostitusjonen. Økning i omfang, særlig den synlige delen (gateprostitusjonen)
- Rom for injisering; særlig knyttet til den politiske behandlingen av spørsmålet i første halvår.
- Kundekriminalisering.

Det har vært en vesentlig økning i Pro Sentrets internasjonale engasjement, både ved konkret igangsetting av samarbeidstiltak med partnere i Russland og Baltikum og ved deltakelse i de programmer som er igangsatt av Nordisk Ministerråd vedrørende trafficking.

Vi har i år deltatt i flere internasjonale nettverk, men aktiviteten i de nettverkene som er nevnt her har i år vært noe lavere: Nordisk nettverk har eksistert i flere år og er organisert med et eget nyhetsbrev. Under EUs helseprogram deltar vi i 3 nettverk: EUROPAP (Helsearbeid overfor prostituerte), TAMPEP (Hiv/Aids forebygging blant utenlandske prostituerte) og ENMP (helsearbeid i forhold til menn som selger seksuelle tjenester).

Det har også vært en økende interesse for å trekke Pro Sentrets kompetanse inn i annen planlegging. Dette avspeiles i økningen av deltakelse i råd og utvalg.

Pro Sentret har i 2002 gjennomført et større arbeid i forhold til kjøpere av seksuelle tjenester. Dette kommer som en rapport i februar 2003.

I samarbeid med Olafia-klinikken har vi igangsatt et prosjekt med tilbud om gynekologisk undersøkelse. Dokumentasjon av dette kommer i løpet av 2003.

Etterspørselen etter våre tjenester på universitet- og høyskolenivå har vært omtrent som tidligere år. Vi har hatt tre sosialskolestudenter, tre sykepleierstudenter, tre politiskolestudenter og to studenter i etterutdanning i praksis her. Det har vært en økning i hospitanter fra andre tjenester.

De viktigste dokumentasjonene i år har vært:

- Årsmelding 2001
- Høringsuttalelse om sprøyterom
- *Med helsekofferten på slep*, om helsearbeid på innendørsmarkedet, skrevet av Astrid Renland.
- *Ungfelt*, rapport om oppsøkende arbeid i ungdomsmiljøer, skrevet av Turid Misje og Cecilie Matre.
- *Nettverksgruppa*, en rapport om arbeid med kvinner på vei ut av prostitusjonen, skrevet av Inger Johanne Barth og Randi Aasum.
- Aviskronikker.

Pro Sentret er:

et riksdekkende kompetansesenter for prostitusjon. Vi er også Oslo kommunes hjelpetiltak for kvinner og menn med prostitusjonserfaring. Vi er finansiert ved statlige og kommunale midler.

Vi er 15 ansatte og flere frivillige medarbeidere.

SOM KOMPETANSESENTER SKAL VI HA LANDSDEKKENDE VEILEDNINGS- OG KUNNSKAPSFORMIDLINGSOPPGAVER OM:

- kvinnelig og mannlig prostitusjon og barneprostitusjon
- årsaker og skadevirkninger til prostitusjon
- gode metoder i sosialt arbeid med personer som prostituerer seg
Vi skal tenke forebygging og ha et likestillingsperspektiv, samt holde oss ajour med fagutviklingen i Norge og internasjonalt.
- Vi skal yte veiledning på forespørsel fra ansatte i hjelpeapparatet
- svare på henvendelser fraprostituerte over hele landet
- bistå universiteter, høyskoler og grunnutdanninger med materiell og undervisning og initiere forskning
- ta imot studenter og hospitanter
- utarbeide dokumentasjon og bibliotek
- drive informasjons- og holdningsarbeid.

SOM SOSIALT HJELPETILTAK DRIVER VI:

ARBEID MED ENKELTPERSONER: Et individuelt rettet arbeid står sentralt i vårt tilbud. Utgangspunktet er den enkelte brukers ønske om råd og veiledning, det være seg om økonomiske, juridiske eller sosiale og helsemessige spørsmål. Vi tilbyr også hjelp til endring og personlig vekst. Vi har taushetsplikt.

VARMESTUE: Varmestua er et lavterskeltilbud basert på omsorg og motivasjon. Vi stimulerer brukerne til deltakelse i driften. Vi initierer miljøtiltak og har fokus på bedret helse. En skadereduserende profil samt rehabilitering er metoder i arbeidet.

OPPSØKENDE ARBEID I PROSTITUSJONSMILJØENE: Hovedmål er helseopplysning og forebygging. Et særlig fokus på unge i prostitusjonen er viktig.

ARBEID MED MANNLIG PROSTITUSJON: En egen innsats overfor menn og gutter i prostitusjonen er nødvendig. Målsettinger i arbeidet er både å yte sosial hjelp, og arbeide for å avmy(s)tifisere mannlig prostitusjon, erstatte tabuer og fordommer med innsikt og viten.

PROSJEKTER/GRUPPEARBEID: Siden Pro Sentret startet i 1983 har vi sett det som viktig å være åpne for prosjekter og gruppevirksomhet, både for å undersøke/kartlegge et område eller prøve ut nye metoder.

Pro Sentret tror at:

Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd. (fra menneskerettighetserklæringen)

Pro Sentret ønsker å bygge sitt arbeid på det beste i vårt samfunns humanistiske tradisjon. Prostitusjon er ikke en egenskap ved mennesker, men en handling. Vi ønsker å se enkeltmennesket i et helhetlig perspektiv. Samfunnet trenger å vise solidaritet med kvinner og menn som selger sex. Vi må se dem som subjekter i egne liv og ha respekt for deres valg. Vi ønsker å bryte ned myter og fordommer med innsikt og viten og vil arbeide for at samfunnet ikke brennmerker de som deltar i prostitusjonen. Prostitusjon foreligger når minst to parter kjøper, respektivt selger seksuelle tjenester. Samfunnet bør ha en betydelig forebyggende innsats mot prostitusjon og et godt sosialt tilbud til de som vil ut av det. Arbeidet må være basert på en ikke - fordømmende holdning.

Pro Sentret
OSLO KOMMUNE

Tollbugaten 24 / N-0157 Oslo / Norway
Tlf. +47 23 10 02 00 / Telefaks: +47 22 41 05 44 / E-mail:
prosentret@bgo.oslo.kommune.no
www.prosentret.no

